

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

**Дечја порнографија као облик високотехнолошког
криминалитета**

(мастер рад)

Ментор
Доц. др Дарко Димовски

Студент
Милан Манчевић
Број индекса: М007/14-уп

Ниш, 2016.

САДРЖАЈ:

I УВОД	1
II ВИСОКОТЕХНОЛОШКИ КРИМИНАЛИТЕТ	4
1. Појам високотехнолошког криминалитета.....	4
2. Појавни облици високотехнолошког криминалитета.....	8
III ДЕЧЈА ПОРНОГРАФИЈА КАО ОБЛИК ВИСОКОТЕХНОЛОШКОГ КРИМИНАЛИТЕТА	12
1. Дефинисање дечје порнографије као облика високотехнолошког криминалитета.....	12
2. Историјски развој дечје порнографије	14
2.1. Нове форме дечје порнографије	17
3. Међународни кривичноправни оквир.....	20
3.1. Правни оквир Уједињених нација у борби против дечје порнографије	20
3.1.1. Конвенција о правима детета.....	21
3.1.2. Факултативни протокол уз Конвенцију о правима детета о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији	21
3.2. Правни оквир Савета Европе у борби против дечје порнографије	23
3.2.1. Конвенција о сајбер криминалитету.....	23
3.2.2. Конвенција о заштити деце од сексуалне експлоатације и злостављања.....	24
3.3. Правни оквир Европске уније у борби против дечје порнографије	26
3.3.1. Почети правног регулисања дечје порнографије на нивоу Европске уније	27
3.3.2. Одлука ЕУ о борби против дечје порнографије на интернету	28
3.3.3. Оквирна одлука ЕУ о борби против сексуалне експлоатације деце и дечје порнографије.....	29
3.3.4. Одлука ЕУ о успостављању програма „Сигурни интерент плус“.....	30
3.3.5. Директива о борби против сексуалне злоупотребе и искоришћавања деце и дечје порнографије.....	31
4. Домаћи кривичноправни оквир за борбу против дечје порнографије	33
4.1. Кривична дела високотехнолошког криминалитета у Републици Србији.....	33
4.1.1.Кривична дела дечје порнографије у Републици Србији.....	34

4.2. Поступак за кривична дела чије жртве су малолетна лица	40
4.2.1. Посебне мере према учиниоцима кривичних дела против полне слободне извршених према малолетним лицима.....	42
5. Надлежни органи за борбу против дечје порнографије у нашој земљи	44
5.1. Посебно тужилаштво за високотехнолошки криминал	45
5.2. Одељење за борбу против високотехнолошког криминала Вишег суда у Београду .	46
5.3. Одељење за борбу против високотехнолошког криминала МУП-а РС.....	47
5.4. Неформални механизми заштите деце на интернету: Пројекат Центар за безбедни интернет „Кликни безбедно“ и онлајн механизам за подношење пријава „Нет патрола“	49
6. Начин извршења, откривање и доказивање кривичног дела дечје порнографије	51
6.1. Тешкоће у спречавању, откривању и доказивању дечје порнографије	56
 IV ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ - Кривична дела дечје порнографије у Републици Србији у периоду од 2006. до 2016. године.....	59
1. Предмет и циљ истраживања.....	59
2. Просторни и временски оквир истраживања	60
3. Методе и хипотезе истраживања.....	60
4. Резултати истраживања	61
4.1. Статистичка анализа кривичног дела из члана 185 КЗ (приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију).....	64
4.2. Статистичка анализа кривичног дела из члана 185а КЗ (навођење малолетног лица на присуствовање полним радњама).....	70
4.2. Статистичка анализа кривичног дела из члана 185б КЗ (искоришћавање рачунарске мреже или комуникације другим техничким средствима за извршење кривичног дела против полне слободе према малолетном лицу)	72
 ЗАКЉУЧАК.....	73
Попис коришћене литературе	76
Попис остале истраживачке грађе.....	79
Сажетак и кључне речи.....	81
Биографија студента	84

I УВОД

Појава модерних рачунара и корисничких програма за најширу употребу дефинитивно је променила животе људи широм света. Рачунари су данас свакодневица и не може се замислити особа која се бави чак и најобичнијим пословима а да не поседује основно образовање о раду на њима. Они данас служе за убрзавање основних канцеларијских послова, али и за сложена пројектовања, базе података, комуникацију, информисање, едукацију и забаву. Поред рачунара, развојем информационих технологија сваке године појављују се нови мобилни телефони, таблети и други електронски уређаји који су оригинално осмишљени за пренос информација, комуникацију и забаву, али се могу користити и у недозвољене сврхе.

Упоредо са развојем рачунара, развиле су се и рачунарске мреже (или рачунарски системи), од којих је засигурно најпознатија такозвана светска мрежа – интернет. Експанзија и „инвазија“ рачунара у готово сваки дом на планети неминовно су донеле и нове облике његовог коришћења ради остваривања различитих послова. Данас људи, захваљујући интернету и сервисима који се на њему налазе, могу међусобно да комуницирају са било које тачке на планети. Ова појава променила је начин размишљања савременог човека, као и начин пословања. Интернет је погодно средство за комуникацију, али и веома богат извор различитих врста података и информација. Од појаве интернет претраживача, велика количина информација постала је лако доступна корисницима интернета широм света, што представља погодну основу за вршење различитих врста кривичних дела.

Интернет, као највећа светска рачунарска мрежа, омогућава корисницима бројне могућности, као што су слободно размењивање порука, идеја, садржаја, података, производа и сл. Одлике које поседује попут анонимности, доступности и слободног протока садржаја, чине га савршеним оруђем за различите врсте злоупотреба, што ствара бројне опасности којима су нарочито изложена деца. Деца спадају у рањиве категорије, психолошки незреле и мање опрезне, а на интернету бивају изложена различитим облицима сексуалног узнемиравања и могу бити искоришћена за стварање дечје порнографије. Деца су најчешће мање опрезна, а потреба за доказивањем и прихваћеношћу чини да они лакше пружају податке о себи, својим годинама, месту становања и другим

личним карактеристикама. Жртва може постати свако дете, без обзира на пол, а појава социјалних мрежа¹ попут фејсбука, инстаграма и твитера, на којима деца прихватају познанство непознатих особа учинила је све злоупотребе једноставнијим. Поред друштвених мрежа, проблематично је и то што деца без надзора родитеља учествују на форумима и у причаоницама са потпуно анонимним особама, са којима често разговарају о личним стварима износећи своје најдубље тајне које често извршиоци ових кривичних дела злоупотребљавају. Анализирајући профиле осумњичених лица за прибављање, поседовање, дистрибуцију и искоришћавање деце у порнографске сврхе можемо видети да је било људи свих профила, како студената, инжењера, професора, тако и познатих медијских личности, што указује на то да не постоји одређени тип извршилаца ове врсте криминалитета.

Имајућу у виду да је број корисника интернета у Републици Србији око 4.700.000,² уколико би само један одсто корисника имао намеру да коришћењем информационих технологија чини кривична дела, то би створило ситуацију да у Републици Србији имамо 47.000 потенцијалних преступника. Ово нам је довољан показатељ који говори о озбиљности проблема. Чињеница је да је високотехнолошки криминалитет актуелна друштвено негативна појава чији се кривичноправни облици и појавни облици испољавају на различите начине. Развој нових појавних облика високотехнолошког криминалитета са израженим степеном опасности и присутним проблемима у његовом супростављању у националним и међународним оквирима, говори нам да је реч о веома комплексној и динамичној појави која заузима значајно место у структури савременог криминалитета. Адекватна и правовремена реакција на ту врсту криминалитета један је од битних предуслова даљег развоја човечанства.

У нашој земљи не постоји јединствен систем евидентирања и праћења ове појаве, па тако не постоје ни тачни подаци о димензијама, специфичним појавним облицима и карактеристикама деце жртава дечје порнографије. Истраживања о овом проблему се углавном односе на посредна сазнања јавности и стручњака о овим појавама, због чега се

¹ Према истраживању међународне организације “We are social” која се бави медијима и друштвеним мрежама, број корисника Фејсбука, Твитера и осталих социјалних мрежа је чак 3,8 милиона, а активних корисника преко мобилних телефона је 2,4 милиона. , више о томе на: <http://www.telegraf.rs/vesti/1165813-srbi-vise-na-fejsu-ukupno-35-miliona-korisnika-interneta-u-zemlji-infografik> , приступљено дана: 16.10.2015.

² Internet users by country (2014), доступно на адреси: www.internetlivestats.com/internet-users-by-country/ , приступљено дана: 15.10.2015.

намеће потреба за даљим истраживањима у овој области како би се идентификовали узроци и размере дечје порнографије у нашој земљи, а што је од велике важности приликом осмишљавања и примене мера за сузбијање и спречавање појаве дечје порнографије на интернету.

Коришћењем основних истраживачких метода, као што су анализа, синтеза, индукција, дедукција, апстракција, конкретизација, генерализација, анализа садржаја, историјски метод и компаративни метод, у мастер раду ће бити приказана теоријска анализа појаве дечје порнографије и нормативна анализа међународног и домаћег кривичноправног оквира која представља основ система заштите деце од искоришћавања у порнографске сврхе путем рачунарских система и мрежа. Након теоријске и нормативне анализе кривичних дела дечје порнографије, биће прикан оперативни аспект овог проблема, како би се идентификовао начин извршења и погодности које интернет пружа извршиоцима ових дела, ради што успешнијег спречавања и супростављања овој појави. На самом крају биће урађена статистичка обрада и анализа података Министарства унутрашњих послова, о броју извршених кривичних дела дечје порнографије у нашој земљи за период од 2006. до 2016. године. Предмет статистичке обраде биће и старосна и полна структура извшилаца и оштећених лица овим делима. Задатак анализе је да се испита домет овог проблема и степена имплементације правних правила у пракси, са циљем да се утврде правилности на основу којих се може планирати и организовати ефективан рад на сузбијању и спречавању ове појаве.

II ВИСОКОТЕХНОЛОШКИ КРИМИНАЛИТЕТ

1. Појам високотехнолошког криминалитета

Развој савремених информационих технологија, рачунара, рачунарских мрежа и интернета као глобалне светске мреже утицао је на свакодневни живот људи, на промену свести, начин пословања, начин комуницирања, као и на доступност различитих врста података и информација људима широм света. То је условило и појаву нових врста кривичних дела која се врше посредством рачунара и рачунарских мрежа. Ову врсту кривичних дела најчешће називамо високотехнолошким криминалитетом. Реч је о веома комплексној и динамичној појави која заузима значајно место у структури савременог криминалитета.

Након појаве високотехнолошког криминалитета, као специфичног облика криминалитета, међу теоретичарима је постојала дилема у погледу његове природе, садржаја, начина извршења, профила жртава и учинилаца, откривања и доказивања, места и објекта извршења итд. Узевши у обзир чињеницу да се ради о новијем типу криминалитета, који је уз то још и у константном развоју, дебате о високотехнолошком криминалитету постају још интензивније и популарније, а интересовање за различите облике криминалитета извршеног употребом рачунара или рачунарских мрежа не јењава. Полазећи од тога, који термин користити за означавање ове појаве, у литератури можемо наићи на бројне термине као што су сајбер криминалитет (од енгл. cyber), компјутерски криминалитет, интернет криминалитет, електронски криминалитет, дигитални криминалитет, е-криминалитет, високотехнолошки криминалитет и др. Њима се најчешће означава дело извршено путем рачунара или других средстава интернет технологија. У овом раду се неће правити разлика између термина и сви они ће се користити као синоними за означавање једне исте појаве, односно високотехнолошког криминалитета.

Како се развијају искуства и технологије, тако су се развијају и дефиниције компјутерског или сајбер криминалитета. У потрази за дефиницијом, сматра се да, с обзиром на то да компјутерски криминалитет може укључити све категорије криминалитета, дефиниција мора да истакне посебност, знање или коришћење компјутерске технологије.

Компјутерски криминалитет у Европи се први пут помиње на интернационалној конференцији Савета Европе о криминолошким аспектима економског криминалитета у Стразбуру 1976. године. Компјутерски криминалитет је тада дефинисан као свака илегална активност у којој се компјутер користи било као средство, било као објекат кривичног дела, другим речима, било који тип криминалитета чија је сврха или намена да утиче на функционисање компјутера.

Три године касније, у првој свеобухватној презентацији компјутерског криминалитета, под називом „Сајбер криминалитет: Приручник извора кривичног права“, компјутерски криминалитет је дефинисан у ширем смислу као свако илегално дело за које је познавање компјутерске технологије од суштинске важности за успешно кривично гоњење.³

Поред постојећих одређења компјутерског криминалитета, постоји неколико препорука међународних организација које су знатно допринеле формирању и утицале на обликовање дефиниције високотехнолошког криминалитета. Препорука Организације за економску сарадњу и развој (OECD) из 1986. године укључује радну дефиницију као основу за истраживање, којом се компјутерски криминалитет одређује као било које незаконито, неетичко или неовлашћено понашање, везано за аутоматску обраду и пренос података.

С друге стране, Савет Европе је 1989. године Препоруком усвојио функционални приступ и криминалитет везан за компјутере једноставно описао као скуп кривичних дела која су набројана и дефинисана у смерницама и препорукама за национална законодавства. У препоруци Савета Европе која се односи на кривично процесно право из 1995. године појављује се израз „кривична дела везана за информационе технологије“. У овој препоруци, наведена дела се одређују као: „сва кривична дела у чијем откривању и доказивању надлежни органи морају имати приступ информацијама које се обрађују или простиру кроз компјутерске системе, или системе електронске обраде података“.⁴

Уједно, на Десетом конгресу Уједињених нација одржаном у Бечу априла 2000. године, посвећеном превенцији криминалитета и третману учинилаца кривичних дела, донешен је документ под називом „Криминалитет везан за рачунарске мреже“ (енг. Crime related to computer networks). У наведеном документу високотехнолошки криминалитет се дефинише као криминалитет који се односи на било који облик кривичног дела које се

³ S. Schjolberg, *The history of cybercrime: 1976-2014*, Norderstedt, 2014, Cybercrime research institute, p. 51.

⁴ S. Schjolberg, *The History of Global Harmonization on Cybercrime Legislation - The Road to Geneva*, доступно на адреси: http://www.cybercrimelaw.net/documents/cybercrime_history.pdf, приступљено дана: 05.12.2015.

може извршавати рачунарским системима и мрежама, у рачунарским системима и мрежама или против рачунарских система и мрежа. То је, у суштини, криминалитет који се одвија у електронском окружењу.⁵ Истим документом дефинисане су две супкатегорије овог криминалитета - у ужем и у ширем смислу. У ужем смислу сајбер криминалитет подразумева свако илегално понашање усмерено ка средствима електронских операција које угрожавају безбедност комјутерских система и података које садрже. У ширем смислу, подразумева свако илегално понашање извршено или у вези са средствима комјутерских система или мрежа, укључујући кривична дела као што су нелегално поседовање, нуђење или дистрибуција информација коришћењем комјутерских система или мрежа.⁶

Поред одређења високотехнолошког криминалитета од стране међународних организација, постоје теоријске дефиниције које су израдили признати криминолози. У књизи „Енциклопедија сајбер криминалитета“, аутор Меквејд С. (McQuade, S.) дефинише сајбер криминалитет као широк термин који обухвата све начине на које се компјутери и други типови преносивих електронских уређаја, који имају способност да се повежу са интернетом, могу искористити да изазову одређену штету и крше правна правила. С друге стране стране, дефиниција сајбер криминалитета би била употреба компјутера и других електронских уређаја преко информационих система, као што су организационе мреже или интернет, са циљем да се олакшају илегална понашања.⁷ Из наведене дефиниције можемо закључити да високотехнолошки криминалитет обухвата све радње које се врше посредвом рачунара или других електронских уређаја уз помоћ интернета, а које за последицу имају изазивање штете и кршење правних правила. Поставља се питање, да ли је за вршење ових кривичних дела неопходан интернет? Уколико погледамо неке од наредних дефиниција, можемо закључити да није.

Јерковић у свом раду „Борба против високотехнолошког криминалитета у Србији“ високотехнолошки криминалитет дефинише као радњу која се предузима уз употребу рачунара и других средстава информационих технологија, која подразумева неовлашћен приступ заштићеном рачунару или неовлашћено пресретање електронских података који

⁵ „Tenth UN Congress on the Prevention of Crime and Treatment of Offenders“, доступно на адреси: http://www.asc41.com/UN_congress/10th%20UN%20Congress%20on%20the%20Prevention%20of%20Crime/013%20A%20CONF.187.10%20Crimes%20Related%20to%20Computer%20Networks.pdf, приступљено дана 08.11.2015.

⁶ *Ibid.*

⁷ C. S. McQuade, , *Encyclopedia of Cybercrime*, London, 2009, Greenwood press. p. 43

су упућени са рачунара ка другом рачунару. Такође, под високотехнолошким криминалитетом Јерковић подразумева „уништавање, измену и брисање електронских података, ометање или онемогућавање функционисања рачунарског система путем оштећења, брисања, мењања или уметања електронских података, дистрибуцију недозвољених садржаја и стварање и ширење вируса и малициозног софтвера“.⁸

Аутори књиге „Мач у World wide web-у“, Урошевић, Ивановић и Уљанов, дефинишу високотехнолошки криминалитет као криминалитет извршен у целини или делимично у електронској средини, за који учинилац мора имати познавање компјутерске технологије (хардвер и софтвер) и мора поседовати атрибут намере. Под намером аутори подразумевају како средство које се користи, тако и изазивање одређене последице овим средством. У истој књизи наводи се да је рачунарски криминалитет посебан вид инкриминисаних понашања у којима се рачунарски систем (схваћен као јединство хардвера и софтвера) појављује или као средство извршења или као објекат кривичног дела уколико се дело на други начин или према другом објекту уопште не би могло извршити, или би оно имало битно другачије карактеристике.⁹

Имајући у виду наведене дефиниције, можемо доћи до закључка да је високотехнолошки криминалитет такав облик криминалног понашања у коме се рачунар, рачунарски систем, рачунарске мреже и рачунарски подаци појављују као средство, циљ, објекат, доказ или као окружење извршења ових дела.

У нашој земљи појам високотехнолошког криминалитета први пут је дефинисан доношењем Закона о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала.¹⁰ У смислу овог закона, чланом 2, високотехнолошки криминалитет је дефинисан као вршење кривичних дела код којих се као објекат или средство извршења кривичних дела јављају рачунари, рачунарске мреже, рачунарски подаци, као и њихови производи у материјалном или електронском облику.¹¹ Под

⁸ Р. Јерковић, „Борба против високотехнолошког криминалитета у Србији“, доступно на адреси: http://www.telekomunikacije.rs/arhiva_brojeva/treci_broj/ranko_jerkovic:_borba_protiv_visokotehnoloskog_kriminaliteta_u_srbiji_.161.html, приступљено 04.10.2015.

⁹ В. Урошевић, З. Ивановић, С. Уљанов, *Мач у World wide web-у: Изазови високотехнолошког криминала*, Београд, 2012, Етернал микс, стр. 24

¹⁰ Службени гласник РС, бр. 61/2005 и 104/2009

¹¹ Законодавац у Републици Србији у Кривичном закону у чл. 112, дефинише значење израза у овом закону. Тач. 17 – Рачунарски податак је свако представљање чињеница, информација или концепта у облику који је подесан за њихову обраду у рачунарском систему, укључујући и одговарајући програм на основу кога рачунарски систем обавља своју функцију. Тач. 18 – Рачунарском мрежом сматра се скуп

производима у електронском облику посебно се подразумевају рачунарски програми и ауторска дела која се могу употребити у електронском облику.¹²

На основу представљених дефиниција, можемо закључити да се дела високотехнолошког криминалитета нужно разликују од класичних кривичних дела. Ова дела претпостављају коришћење нових технологија, отуда је реакција законодавца у земљама које су ову групу кривичних дела инкриминисале, ишла у правцу дефинисања низа нових појмова, до тада непознатих у националним законодавствима.

2. Појавни облици високотехнолошког криминалитета

Прегледом релевантних дефиниција које се тичу високотехнолошког криминалитета, можемо видети да не постоји јединствена дефиниција и усаглашеност око тога која дела и понашања треба третирали делима овог криминалитета. Слична ситуација је и са одређивањем појавних облика. Наиме, многи аутори, приликом одређивања појавних облика високотехнолошког криминалитета користе два приступа: један полази од општег појма сајбер криминалитета и сва дела која имају својства особена овој појави или појму, укључују у њега, док други примењују метод енумерације, где набрајају или групишу дела која се под сајбер криминалитетом подразумевају.

У документу Уједињених нација, „Криминалитет везан за рачунарске мреже“, донешен на Десетом конгресу 2000. године, поред дефиниције сајбер криминалитета, наводе се и конкретни облици овог криминалитета у складу са Препоруком Савета Европе и листом ОЕСД-а из 1989. односно 1985. године. У ужем смислу то су: Неауторизовани приступ компјутерском систему или мрежи, кршењем мера сигурности (хакинг); Оштећење компјутерских података или програма; Компјутерска саботажа; Неовлашћено коришћење комуникација од и у компјутерским системима и мрежама; Компјутерска шпијунажа.¹³

међусобно повезани рачунара, односно рачунарских система који комуницирају размењујући податке. Тач. 19 - Рачунарским програмом сматра се уређени скуп наредби које служе за управљање радом рачунара, као и за решавање одређеног задатка помоћу рачунара. Тач 33 – Рачунар је сваки електронски уређај који на основу програма аутоматски обрађује и размењује податке.

¹² Закон о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала, *Службени гласник РС*, бр. 61/05 и 104/09

¹³ „Tenth UN Congress on the Prevention of Crime and Treatment of Offenders“, доступно на адреси: http://www.asc41.com/UN_congress/10th%20UN%20Congress%20on%20the%20Prevention%20of%20Crime/013%20A%20CONF.187.10%20Crimes%20Related%20to%20Computer%20Networks.pdf , р. 5 , приступљено дана 15.11.2015.

У пракси, готово да не постоји „чист“ облик наведеног дела. Често се дешава да поред неовлашћеног уласка у компјутерске системе или мреже дође и до уништења података или шпијунаже. У наведеном документу УН, као дела у ширем смислу, помињу се: компјутерска превара; компјутерски фалсификат; техничка манипулација уређајима или електронским компонентама уређаја ради добијања услуга без плаћања; злоупотреба система плаћања, као што је манипулација и крађа електронских кредитних картица или коришћење лажних шифара у незаконитим финансијским трансакцијама. Њима се у новије време додају дела подржана рачунарима. Ова дела обухватају „растурање“ материјала или само њихово поседовање при чему се мрежа користи за постизање бољих резултата криминалитета или покушаја избегавања правде. У ова дела могу се убрајати разни незаконити и штетни садржаји, кршење ауторских и сродних права, продаја забрањене робе (оружје, крадена роба, лекови) или пружање недозвољених услуга (коцкање, проституција). Највише пажње у овој групи дела привлачи дечја порнографија и дистрибуција разних недозвољених материјала путем интернета.

Европска Конвенција о сајбер криминалитету донета у Будимпешти 2001. године такође, предвиђа групу кривичних дела везаних за недозвољене садржаје. Дечја порнографија је најчешћи садржај који се појављује у овој групи и обухвата поседовање, дистрибуцију, трансмисију, чување или чињење доступним и расположивим ових материјала, као и њихову производњу ради дистрибуције или обраде. Овом Конвенцијом предвиђене су још три групе кривичних дела. Прву групу чине дела против поверљивости, интегритета и доступности компјутерских података и система – њих чине незаконит приступ, пресретање, преправљање података или неовлашћено приступање системима. Друга група везана је за компјутере – код којих су фалсификовање и крађе најтипичнији облици напада. Трећу групу чине дела везана је за кршење ауторских и сродних права – обухватају репродуковање и дистрибуцију неауторизованих примерака дела компјутерским системима.¹⁴

Поред међународних докумената у којима су, између осталог, одређивани и облици компјутерског криминалитета, постоје и друге поделе, које су израдили одређени криминолози. Међу овим поделама истиче се подела наведена у књизи „Енциклопедија

¹⁴ Convention on Cybercrime, Budapest, 23.XI.2001., доступно на адреси: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/185.htm>, приступљено дана 06.10.2015.

сајбер криминалитета“; аутора Самјуел Мек Квејда, који наводи да постоји много појавних облика сајбер криминалитета и злоупотреба информационих система. На основу поделе, можемо закључити да је категоризација извршена на основу радње извршења:

- а) Несавесно коришћење информационих система, кршење политике или праксе безбедности и тиме излагање система и података сајбер нападима;
- б) Конвенционалан криминалитет који користи рачунаре или друге врсте електронских и других уређаја за информационо-технолошке комуникације као подршке незаконитих активности;
- в) Он-лајн преваре као што су фишинг (енг. phishing),¹⁵ пуфинг (енг. spoofing),¹⁶ спаминг (енг. spamming)¹⁷ или други начин обмањивања људи на мрежи ради финансијске добити, као и преваре са кредитним картицама и крађом идентитета;
- г) Неовлашћен упад у рачунаре и информационе системе, уз откривање лозинки ради провале у системе и мрежне и/или оф-лајн злочине;
- д) Злонамерно писање и дистрибуција рачунарских кодова који подразумевају креирање, копирање, ширење малвера (енг. malware - деструктивни вируси, тројанци, црви или адвер/спајвер програми);
- ђ) Дигитална пиратерија музике, филмова и/или софтвера посебно преко пир-ту-пир мрежа (енг. peer-to-peer);
- е) Сајбер малтретирање, претње, намерно срамоћење или принуду, као и сајбер шиканирање;
- ж) Он-лајн ухођење и друге увредљиве сајбер понуде, нпр. сексуалне понуде, заједно са слањем нежељених слика или текстова сексуалне природе, промовисање секс-туризма, или коришћење интернета за олакшавање трговине људима у сексуалне или друге сврхе. Под овим аутор подразумева и дела дечје порнографије као веома чест облик он-лајн ухођења или размене недозвољених сексуалних садржаја у којима су главни актери малолетна лица.

¹⁵ Фишинг представља вид интернет преваре, путем које се корисник обмањује на тај начин што приступа одређеној интернет страници која уствари представља идентичну копију оригинал странице, на којој корисник оставља своје поверљиве податке који се касније користе за различите злоупотребе.

¹⁶ Споофинг представља још један вид интернет преваре, која се састоји у виртуелној крађи идентитета ради добијања одређених информација. Особа која шаље поруке представља се као ваш пријатељ и на тај начин вас доводи у заблуду ради добијања неопходних информација за даљу злоупотребу.

¹⁷ Спаминг најчешће представљају поруке или имеј-ови који се сматрају непожељним и које прималац није тражио, а које као такве садрже неку рекламу, оглас или обавештење о добитку неке награде, игре на срећу, пословне понуде и сл.

- з) Академске преваре и научне злоупотребе од стране ученика, студената, наставника, професора као плагирање (крађе текстова), варање на испитима или лажирање методе истраживања или резултата;
- и) Организовани криминалитет коришћењем интернета од стране етничких група за олакшавање комбинација илегалних и легалних активности, као што су кријумчарење људи и продаја људи, оружја, дроге;
- ј) Владино шпијунирање, корпоративну шпијунажу каја обухвата незакониту употребу шпијунских и ки-логер (енг. key logger) софтвера за откривање података који могу бити украдени или коришћени за извршење додатних кривичних дела;
- к) Сајбер тероризам када се покушава испуњење „социјалних, верских или политичких циљева изазивањем страха или оштећењем или ремећењем критичне информационе инфраструктуре“.¹⁸

Како наводе аутори књиге „Мач уWorld Wide Web-у“, зависно од типа почињених дела, високотехнолошки криминалитет може бити политички, економски, везан за производњу и дистрибуцију недозвољених садржаја или повреду сајбер приватности. Политички високотехнолошки криминалитет чине рзличите врсте шпијунаже, хакинга, саботаже, сајбер теторизма и сајбер ратовања где је основни мотив остварење одређених политичких циљева. Циљ економског високотехнолошког криминалитета је стицање противправне имовинске користи уз помоћ различитих видова рачунарске и интернет преваре. Што се тиче производње и дистрибуције недозвољених интернет садржаја, овде се пре свега мисли на дечју порнографију, злоупотребу жена и деце, ширење расистичких, нацистичких и сличних идеја и ставова, манипулацију забрањеним производима, супстанцама и робама и сл., пре свега ради стицања противправне имовинске користи. Када је у питању повреда сајбер приватности, она представља надгледање електронске поште, спам поруке, прћење е-конференција, праћење дописивања путем интернета и сл. ради прикупљања одређених података погодних за даљу злоупотребу.¹⁹

С обзиром на то да је предмет овог рада дечја порнографија као облик високотехнолошког криминалитета, остатак рада биће посвећен теоријској и нормативној анализи и практичним аспектима кривичних дела злоупотребе малолетних лица у

¹⁸ С. S. McQuade, *Encyclopedia of Cybercrime*, London, 2009, Green wood press. pp. 44.

¹⁹ В. Урошевић, З. Ивановић, С. Уљанов, *Мач у World wide web-у: Изазови високотехнолошког криминал*, Београд, 2012, Етернал микс, стр. 28

порнографске сврхе (дечја порнографија), ради што успешнијег спречавања и сузбијања ове појаве.

III ДЕЧЈА ПОРНОГРАФИЈА КАО ОБЛИК ВИСОКОТЕХНОЛОШКОГ КРИМИНАЛИТЕТА

1. Дефинисање дечје порнографије као облика високотехнолошког криминалитета

Да би се јасно и прецизно дефинисао појам дечје порнографије, неопходно је, пре свега, да буде прецизно утврђено шта појам порнографије подразумева. Чињеница да појам порнографија представља битан елемент бића кривичних дела која се тичу сексуалног насиља над децом и злоупотребе савремених технологија, као и да у кривичноправним одредбама Републике Србије законодавац инкриминише низ различитих понашања уз коришћење термина порнографска представа, порнографска садржина, порнографија, неопходна је и експланација датих појмова. Међутим, анализирајући Кривични законик РС, посебно чл. 112, где је објашњено значење израза овог законика, може се видети да законодавац нигде изричито не наводи шта појам порнографије заправо подразумева. Овакав пропуст умањује јасноћу кривичноправних одредби које се доводе у везу са овим појмом, па је дефинисање појма порнографије са кривичноправног аспекта изузетно значајно. Кривичноправно одређење порнографије нужно се мора ослањати на друштвене изворе овог појма.

Уколико приликом дефинисања појма порнографија кренемо од значења речи, можемо видети да се значење израза „порнографија“ (грч. *πορνή, γραφία*) одређује као „бестидна књижевност и уметност, односно ширење у народ блудничења путем књижевности“, док је порнограф „писац или сликар бестидних, скаредних или развратних дела, нарочито из живота блудница“.²⁰ Из овога је видљиво да се феномен порнографије везује за друштвено неприкладно понашање. Разлог томе може се наћи у критеријумима на основу којих се одређује значење ове појаве. Критеријуми се сматрају често релативним јер најчешће зависе од „обичаја, идеолошких и религиозних уверења и важећих моралних норми

²⁰ Значење речи „порнографија“, доступно на адреси: <http://www.vokabular.org/?lang=sr-lat&search=pornograf&Submit=Tra%C5%BEi>, приступљено 10.12.2015.

друштва²¹, а историјски су у свим друштвима оваква понашања дубоко укореењена као неисправна. У складу с тим, у ширем смислу, под појмом „порнографија“ најчешће се подразумева „сексуално експлицитни материјал чији је примарни циљ изазивање сексуалног узбуђења код гледалаца“.²²

С кривичноправне стране, Шкулић инсистира да је појам порнографије неопходно недвосмислено одредити због поштовања начела законитости, прецизности, сегмента *nulla poena sine lege stricta*, који означава да се не могу стварати инкриминације на један општи начин, по принципу сличности, што значи да је забрањено креирати кривична дела и казне за њих путем аналогije.²³ У том смислу, Јовашевић у „Лексикону кривичног права“ наводи да се под порнографијом подразумева „очигледно приказивање полног односа или полних органа које нема за циљ едукативну, научну, уметничку или сличну функцију, већ се њен циљ практично исцрпљује у подстицању сексуалног нагона.“²⁴ Аутори књиге „Сузбијање високотехнолошког криминала“, настојећи да укажу на очигледан пропуст који је учињен у Кривичном законнику, истичу да би порнографском требало сматрати ону садржину која „на експлицитан и специфичан начин приказује сексуалне односе са истицањем појединих детаља.“²⁵

Поред неоспорне потребе да се најпре утврди материјална садржина појма „порнографија“, појам „дечја порнографија“ сложенији је утолико што мора бити прилагођен и одређеним старосним критеријумима за одређивање кривичноправног појма детета. Дечја порнографија се до 2009. године у дословном смислу речи односила само на искоришћавање деце, односно лица који спадају у старосну категорију до 14 година. Законом о изменама и допунама Кривичног законика²⁶ из 2009. године, ова инкриминација исправно је употпуњена проширењем старосне категорије са 14 на 18 година. Наведеним изменама, померена је граница само за жрве кривичног дела из члана 185 КЗ – Приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање

²¹ В. Славковић, Кривичноправно регулисање порнографије у савременом законодавству, *Правни записи*, год V, бр. 2, 2014, стр. 480

²² *Ibid.*

²³ Видети: М. Шкулић, Начело законитости у кривичном праву, *Анали правног факултета у Београду*, бр.1, 2010, стр. 66-107

²⁴ Д. Јовашевић, *Лексикон кривичног права*, Београд, 2006, Службени гласник, стр. 582.

²⁵ Л. Комлен-Николић, Р. Гвозденовић, С. Радуловић, А. Милосављевић, Р. Јерковић, В. Живковић, С. Живановић, М. Рељановић, И. Алексић, *Сузбијање високотехнолошког криминала*, Београд, 2010, Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, стр. 112.

²⁶ Службени гласник бр. 72/2009

малолетног лица за порнографију, док су жртве кривичног дела из члана 180 КЗ – Обљуба са дететом, и даље лица која су млађа од 14 година.²⁷ С обзиром на наведено, данас имамо необичну ситуацију у којој је дозвољено ступати у директан сексуални однос са малолетницима, али не и поседовати поменуте порнографске садржаје.

Разумевање појмовног одређења дечје порнографије посебно је значајно у контексту међународних правних докумената, попут Конвенције о правима детета, тачније Факултативног протокола уз конвенцију о правима детета и продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији, потом Конвенције о високотехнолошком криминалу и Конвенције о заштити деце од сексуалне експлоатације и сексуалног злостављања, о чему ће касније бити више речи у делу који се односи на међународни кривичноправни оквир.

Када смо утврдили значење појма порнографија и појма дечја, лако можемо дефинисати дечју порнографију као појавни облик високотехнолошког криминалитета. Дакле, реч је о озбиљном социолошком, криминолошком и виктимолошком проблему, који се састоји у злоупотреби и искоришћавању рачунара и рачунарских мрежа, најчешће интернета, ради производње, продаје, размене, поседовања и гледања порнографског материјала у којима су главни актери малолетна лица, а све то у циљу задовољења изопачених полних нагона или остваривања материјале користи.

2. Историјски развој дечје порнографије

Према неким изворима први облик дечје порнографије у историји документован је у Кини и процењује се да је негде око 1400. године објављен у приручнику под називом „Предивни дискурси обичне девојчице“.²⁸

Третирање деце као сексуалних објеката старо је колико и човечанство, а историја стварања еротске литературе и цртежа која укључују децу је дугачка. Међутим, тек од скоро, ширење сексуалних материјала на којима се налазе деца зависи од технологија које су доступне за њихово креирање и даљу дистрибуцију. Доступност камере од средине XIX века омогућила је настанак дечје порнографије какву данас познајемо. Одмах након тога

²⁷ Закон о изменама и допунама Кривичног законика, *Службени гласник бр 72/2009*

²⁸ С. Уљанов, З. Ивановић, Сексуална експлоатација деце са аспекта упоредноправне анализе међународне сарадње у криминалистичким истрагама, *Европско законодавство*, бр. 29-30, 2009., стр. 171

порнографске слике деце почеле су да се стварају, прикупљају и дистрибуирају. Упркос томе, дечја порнографија остала је ограничена активност током готово читавог XX века. Сlike су углавном прављене на локалном нивоу, биле су лошег квалитета, скупе, тешко се до њих долазило, набављале су се тајно у штампаној форми и дистрибуиране су међу малим, тесно повезаним мрежама посвећених потрошача. Од шездесетих година десио се мини-бум у доступности слика дечије порнографије, што је добрим делом било условљено „слабљењем“ законских норми које су регулисале развратна понашања у Скандинавији. Као резултат тога, дошло је до пораста кријумчарења порнографских магазина и филмова у САД и друге земље Западне Европе. Уследио је и пораст јавног интересовања за дечју порнографију и већа посвећеност влада контроли овог проблема.²⁹

Аутори књиге „Дечја порнографија: криминалиет, компјутери и друштво“ наводе да је порнографија широм Енглеске била доступна још крајем 19. века. О томе говори пример из 1874. године када је лондонска полиција упала у фото студио Хенри Хајлера и запленила преко 130.000 непристојних фотографија. Хајлер је био угледан бизнисмен чије фотографије су кружиле широм земље. Посао којим се бавио је био породични бизнис у коме су Хајлер, његова жена и два сина радили са обе стране камере.³⁰

Све до шездесетих година XX века, фотографије дечје порнографије нису јавно публиковане, већ су чуване у приватном власништву одређених лица. Средином шездесетих, неколико нудистичких магазина објавили су фотографије деце у експлицитним позама, што је узроковало појаву првог комерцијалног магазина посвећеног теми дечје порнографије – „Бамбино секс“. Магазин је публикован 1970. године и постао јако популаран, када је у првој недељи продат у више од 10.000 примерака. Комерцијална дечја порнографија доживела је врхунац у периоду од 1970. до 1984. године, да би 1984. године холандски магазин „Лолита“, један од најпопуларнијих магазина ове врсте, прекинуо даље публикавање. Разлог томе представљају законске промене у САД и другим земљама у иностранству које су утицале да се дечја порнографија дефинише као вид нелегалног понашања, што је утицало на повлачење овог материјала из јавности. Данас скоро и да не постоји комерцијални магазин ове врсте, међутим такав материјал наставља

²⁹ R. Wortley, S. Smallbone, *Internet child pornography: Causes, Investigation and Prevention*, New York, 2012, ABC-CLIO, p. 1

³⁰ L. O'Donnell, C. Milner, *Child pornography: Crime, Computers and Society*, Portland, 2007, Willan Publishing, p. 4

да се производи, тражи и продаје најчешће путем интернета, што представља нови проблем за полицију и органе гоњења.³¹

Прве јавне расправе о дечјој порнографији водиле су се средином седамдесетих година XX века, када се дошло до закључка да овакав материјал представља екстреман и неопростив облик девијантног понашања. Многи облици девијантног понашања попут конзумирања психоактивних супстанци, егзибиционизма, секса у јавности, па чак и садизма имају своје бранитеље који тврде да оваква понашања не треба оштро санкционисати. Међутим, када је у питању дечја порнографија, не постоји толеранција. Разлоге за стигматизацију није тешко разумети. По дефиницији, дете не може дати правни пристанак за учешће у оваквој радњи, на основу чега се може закључити да било који вид оваквог понашања представља злостављање деце. У јавности је прихваћено мишљење да поседовање или коришћење ове врсте материјала представља стварни узрок кривичног понашања. Такође, феминистичке активисткиње одавно тврде да је порнографија теорија, а силовање пракса, што би у случају дечје порнографије значило да је дечја порнографија теорија, а сексуално злостављање деце пракса. Неки критичари иду даље и у дечјој порнографији виде директан подстицај на отмицу или убиство. Ипак, без обзира на бројна оспоравања, данас чак и најтежи облици дечје порнографије у сваком тренутку могу бити лако доступни сваком ко поседује одговарајуће информатичко знање.³²

Развој савремених информационих технологија и интернет мреже у значајној мери је допринео даљој феноменолошкој еволуцији злоупотребе дечје порнографије. Могућност да се прибаве или пошаљу порнографски снимци у било коју државу, са било које тачке на планети, отворила је глобалну димензију овог проблема. Технолошки развој донео је и друге факторе који су погодовали експанзији дечје порнографије. Наиме, док је у доба аналогне технологије било потребно отићи у специјализоване радње у којима су се развијали фото-филмови, дигитална технологија омогућила је пренос фотографија директно из апарата у рачунар, а затим путем интернета било где у свету. Такође, приметна је све чешћа злоупотреба мобилних телефона, који сходно својим перформансама, налазе све озбиљнију улогу у дистрибуцији дечје порнографије. Посебно

³¹ T. L. Rudolph, Child pornography; eds. Marilyn Strachan Peterson, Dufee Michael, *Child abuse and neglect: Fuidelines for identification, Assessment and case Management*, 2003, p. 121

³² P. Jenkins, *Beyond Tolerance: Child pornography on the internet*, New York, 2001, New York University Press, p. 5

је значајно напоменути и појаву дистрибуције аматерских фотографија и видеоматеријала у оквиру ММС порука, или путем, данас популарних, друштвених мрежа, као и путем различитих апликација за мобилне телефоне које се користе за дописивање или размену фотографија, аудио или видео записа. На жалост, сведоци смо чињенице да се деца често и сама међусобно снимају мобилним телефонима, добровољно или под разним врстама принуде, а онда те снимке шире путем интернета или блутута.³³ Ова појава постаје све популарнија и чешћа међу тинејџерима, а у литератури се назива секстинг (енг. sexting).

2.1. Нове форме дечје порнографије

Развојем информационих технологија створиле су се бројне могућности за стварање дечјих порнографских садржаја, попут тзв. „аудио-визуелних манипулација“. Наиме, ради се о порнографским садржајима у виду аудио-визуелних снимака и фотографија које нису настале као резултат сексуалне експлоатације деце, већ одраслих особа које изгледају као деца или малолетници. Посредством рачунара и различитих софтверских алата могуће је генерисати различите садржаје који приказују сцене дечје порнографије. У складу с наведеним, развој рачунарских технологија условио је промене у законској регулативи, па се у неким земљама и овакви облици порнографских садржаја квалификују као кривична дела, и познатији су као *виртуелна дечја порнографија*, односно *псеудо порнографија*.³⁴

Овај вид дечје порнографије забрањен је Конвенцијом о сајбер криминалу, где се између осталог наводи да се под појмом дечја порнографија, поред малолетника који учествује у експлицитно сексуалној радњи, подразумева и лице које изгледа као малолетник које учествује у експлицитно сексуалној радњи, као и реалистичне слике, које представљају малолетника у експлицитно сексуалној радњи. Ове одредбе Конвенције изузетно су значајне јер остављају довољно простора државама чланица, да у домаћа кривична законодавства инкриминишу и дело виртуелне, односно псеудо-дечје порнографије.

³³ 2008. године, десио се случај у Пироту, када су тринестогодишњу девојчицу сексуално злостављале старије ученице и све то снимале мобилним телефоном. Више о томе на адреси: <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/41591/Devojzicu-osam-sati-zlostavljale-vrsnjakinje>, приступљено дана: 08.10.2015.

³⁴ Д. Деренчиновић, Дјечја порнографија на Интернету – о кажњивости посједовања и виртуелној дјечјој порнографији, *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, бр. 1, 2003, стр. 15

Интернетом кружи велики број садржаја који су настали различитим компјутерским манипулацијама, с циљем да се избегне кривична одговорност која произилази из сексуалног злостављања малолетника. Комбиновањем порнографске фотографије са фотографијама на којима су приказана деца, могу се на лак начин креирати материјали који приказују учешће детета у сексуалном чину. Такође, различитим софтверским алатима, могуће је утицати на изглед особе, што омогућава промену лика пунолетних актера експлицитних садржаја, где се креира визуелна представа о малолетнику, односно детету укљученом у одређену сексуалну радњу.

Увредљиве слике деце могу се манифестовати и креирати на различите начине. За стварање оваквих слика најчешће се користи:

- 1) слика детета која се непримерено третира сексуално (нпр. уклоњена одећа);
- 2) порнографска слика одрасле особе којој се додељују карактеристике детета (нпр, смањење величине груди, уклањање стидних длака);
- 3) слика детета која се комбинује са порнографском сликом одрасле особе или другог детета (на пример, дете које држи играчку може изгледати као да држи човеков пенис);
- 4) монтажа више увредљивих слика.³⁵

Постоји велики број аргумената који истичу потребу за криминализацијом ове врсте материјала. С друге стране, поједини аутори заступају став да вештачки створени садржаји представљају мисаоне деликте у којима нема стварне жртве и да кажњавање особа због тога није оправдано. Међутим, уколико би изоставили ове радње као друштвено неприхватљиве, велики број особа осумњичених за поседовање праве дечје порнографије може тврдити да дати садржаји нису настали стварним злостављањем деце, већ дигиталним манипулацијама, што би значајно отежало доказивање.

У књизи „Дечја порнографија и сексуално узнемиравање“, аутор наводи више аргумената због којих је криминализација стварања, ширења и поседовања псеудо слика и материјала увек оправдана. Продаја и поседовање виртуелне дечје порнографије потпомаже одржавању тржишта дечје порнографије, на тај начин што се сав новац прикупљен посредством оваквих материјала даље користи за стварање праве дечје

³⁵ A. R. Beech, I. A. Elliot, A. Birgden, D. Findlater, The Internet and child sexual offending: A criminological review, *Aggression and Violent Behavior*, vol. 13., 2008, p. 221.

порнографије, што доводи до повећаног ризика поновне злоупотребе деце. Ова тврдња може се повезати и са теоријом „слоњеног прозора“³⁶, по којој ако појединац поседује овакав материјал, то ће га охрабрити да даље трага за правим сликама дечје порнографије. Осим тога, криминализацијом псеудо материјала појачава се правни и друштвени став по коме се сексуална злоупотреба деце у било ком облику, стварна или измишљена, неће толерисати. Толерисање стварања, дистрибуције и поседовања таквог материјала, могло би довести да људи постану равнодушни на слике које приказују стварно сексуално злостављање деце што би подстакло сексуалну објективизацију деце.³⁷

Поред виртуелне односно псеудо дечје порнографије која представља компјутерски генерисани садржај где заправо не постоји стварна жртва, последњих десетак година као одговор на законске промене које се тичу дечје порнографије, на интернет тржишту се појавио нови феномен у виду легалних сајтова дечјег моделинга (eng. teen modeling). Реч је о сајтовима „модних агенција“ које промовишу фотографије на којима су најчешће оскудно одевене девојчице фотографисане у провокативним позама. Да би корисник приступио поменутиим садржајима, неопходно је да плати преплату која најчешће износи више десетина долара месечно. Као доказ, да је реч о сексуалној експлоатацији деце говори чињеница да ни на једном од ових сајтова не постоји реклама или могућност куповине одређене одеће. Непостојање адекватне законске легислативе на основу које би власници поменутих сајтова могли да се процесуирају, додатно отежава овај проблем. Наиме, у САД да би се одређени садржај могао сматрати порнографским, мора да садржи сексуално експлицитне радње, односно сексуални однос, мастурбацију или ласцивну представу гениталија или пубичне регије. С обзиром на чињеницу да поменути сајтови приказују обучену децу, исти не потпадају под законска одређења дечје порнографије. Додатни проблем представља уговор и сагласност родитеља за снимање поменутих фотографија, на основу којег су се власници сајтова заштитили од законског процесуирања. На основу наведеног, можемо закључити да процесуирање и доказивање

³⁶ „Нереаговање на ситнија противправна понашања делује као окидач и долази до ланчане реакције која поткопава сигурност локалне заједнице и крчи пут тешким видовима криминалитета.“ (Б.Игњатовић, *Криминологија*, Београд, 2007, Досије, стр. 197)

³⁷ S. Ost, *Child Pornography and Sexual Grooming: Legal and Societal Responses*, New York, 2009, Cambridge University Press, p. 125

пропедофилских намера, поред очигледне природе визуелних садржаја, тренутно није могуће.³⁸

3. Међународни кривичноправни оквир

Основни циљ анализе међународних инструмената јесте представљање новоуспостављених међународних стандарда с циљем адекватније заштите деце од искоришћавања у порнографске сврхе злоупотребом рачунарских система и мрежа.

Раст криминалних активности које се врше коришћењем информационих технологија подстакао је развој мрежа заштите на међународном нивоу. Међународна сарадња и доношење нових правних стандарда и препорука има за циљ да смањи број ризичних понашања корисника интернета, првенствено деце и повећа свест о могућим злоупотребима, и на адекватан начин санкционише илегална понашања преступника на интернету. У области дистрибуције дечјег порнографског материјала, интернет представља средство са изузетно великим могућностима за успешно и прикривено вршење кривичних дела. Иако интернет представља готово неограничен простор за дистрибуцију порнографског материјала на ком су приказана деца, одговор државе је територијално ограничен, с обзиром на чињеницу да чак и уколико држава успостави контролу садржаја на интернет станицама које се налазе на њеној територији, корисници материјал могу пронаћи на интернет страницама које се налазе ван домаћаја надлежних органа те државе. Зато је битно да се сарадња држава успостави на међународном нивоу, и да међународно успостављена правна правила постану део националног законодавства, а ради што веће нормативне усклађености и успешнијег сузбијања дечје порнографије на интернету.

3.1. Правни оквир Уједињених нација у борби против дечје порнографије

Организација Уједињених нација као међународна организација окупља 192 суверене државе и орјентисане на очување и унапређење мира и сигурности, развитак пријатељских односа држава чланица и унапређење животног стандарда и квалитета људских права у свету. Због свог јединственог карактера и значаја Организација УН узима активну улогу у регулисању бројних питања важних за све чланице.

³⁸ Павловић С. Зоран, Петковић Никола, Матијашевић Обрадовић Јелена, Дечја порнографија. *Зборник радова правног факултета у Сплиту*, бр. 1, 2014, стр. 53.

3.1.1. Конвенција о правима детета

Двадесетог новембра 1989. године, на 44. заседању Генералне скупштине Уједињених нација у Њујорку, усвојена је **Конвенција о правима детета**.³⁹ Наша земља је ратификовала Конвенцију 1990. године чиме је преузела обавезу да усклади домаће законодавство са начелима и правима садржаним у Конвенцији. Овим документом се потврђује да је деци, услед њихове осетљивости, потребна посебна брига и заштита.

Конвенција о правима детета представља један од првих међународних аката, којом је дефинисана заштита деце од свих облика сексуалног злостављања и искоришћавања. У том смислу, обавеза свих држава потписаница јесте да у своја домаћа законодавства инкриминишу одређене недозвољене радње које ће представљати основу за спречавање сексуалне злоупотребе деце. Те радње тичу се пре свега навођења или присиљавања детета на учешће у било којој незаконитој сексуалној активности, искоришћавања деце за проституцију или друге незаконите сексуалне радње и искоришћавања деце у порнографским представама.⁴⁰

Одредбама ове Конвенције, први пут у историји, извршена је кодификација права детета и загарантована заштита од сваког вида сексуалне злоупотребе. На овај начин, постављени су темељи међународне кривичноправне заштите искоришћавања деце у порнографске сврхе и друге незаконите сексуалне радње.

3.1.2. Факултативни протокол уз Конвенцију о правима детета о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији

Потреба да државе потписанице регулишу ову материју на адекватан начин кривичним законодавством истакнута је у **Факултативном протоколу уз Конвенцију о правима детета о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији**,⁴¹ који је усвојен 25. маја 2000. године, а ратификован 10. октобра 2002. године од стране тадашње Савезне Републике Југославије. Протокол у свом уводном делу спомиње интернет и друге технологије у развоју и скреће пажњу на потребу сарадње влада на међународном нивоу,

³⁹ Службени лист СФРЈ – Међународни уговори, бр. 15/90

⁴⁰ Convention on the Rights of the Child, доступно на адреси: <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>, приступљено дана 10.10.2015.

⁴¹ Службени лист СФРЈ – Међународни уговори, бр. 22/02

као и интернет индустрије. Такође, протокол дефинише појам дечје порнографије и наглашава потребу да државе потписанице донесу кривичне законе за дела као што су трговина децом, незаконито усвајање, дечја проституција и дечја порнографија.

У смислу овог протокола, *дечја порнографија подразумева било какво представљање, било којим средством, неког детета укљученог у стварне или симулиране експлицитне сексуалне активности или било какав приказ делова тела неког детета који могу да изазову сексуално узбуђење.*⁴²

У складу са наведеним, изричито се предвиђа и обавеза сваке државе уговорнице да обезбеди кажњивост производње, дистрибуције, ширења, увоза, извоза, нуђења, продаје или поседовања дечје порнографије. Поред тога, истиче се да ће државе предузети мере да обезбеде заплону и конфискацију робе, материјала, средстава и друге инструменталије које се користе да би се починиле или омогућиле незаконите радње, као и средства остварена у овим радњама. Између осталог, Протокол обавезује државе уговорнице да усвоје одговарајуће мере за заштиту права детета, жртава радњи забрањених Протоколом, у свим фазама кривичног поступка. Такође, истим документом државе уговорнице ће обезбедити да неизвесност у погледу стварне старосне доби жртве не спречи покретање кривичног поступка, укључујући истражне радње усмерене на утврђивање старосне доби жртве. У поступању са децом жртвама незаконитих радњи описаних у Протоколу, најбољи интерес детета мора да буде приоритет. Државе ће такође предузети мере како би обезбедиле одговарајућу обуку, посебно правну и психолошку за лица која раде са жртвама незаконитих радњи забрањених према овом Протоколу и усвојити мере како би заштитиле безбедност и интегритет лица или организација укључених у спречавање или заштиту и рехабилитацију жртава таквих незаконитих радњи. Најзад, промовисана је и обавеза за све државе уговорнице да ојачају међународну сарадњу мултилатералним, регионалним и билатералним договорима с циљем спречавања, откривања, истраге, гоњења и кажњавања лица одговорних за дела која укључују продају деце, дечју проституцију, дечју порнографију и туризам ради секса са децом.⁴³

⁴² Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography, доступно на адреси: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OPSCCRC.aspx>, приступљено дана 10.10.2015.

⁴³ Права детета и малолетничко правосуђе – одабрани међународни инструменти, Опциони протоколи уз Конвенцију о правима детета, Београд, 2005, УНИЦЕФ Београд

Овим документом извршена је операционализација Конвенције о правима детета, где је изричито предвиђено да заштита права детета и дететов најбољи интерес морају бити приоритет. Такође, наведена су сва правно неприхватљива понашања која државе морају да санкционишу, истакнута потреба за обуком лица која раде са жртвама и промовисана обавеза успостављања адекватне међународне сарадње. Ове одредбе изузетно су значајне, с обзиром на природу кривичних дела дечје порнографије, посебно оних које се врше посредством рачунара, чија је основна одлика прекогранична димензија.

3.2. Правни оквир Савета Европе у борби против дечје порнографије

Савет Европе (енг. Council of Europe - *COE*) основан је 1949. године са задатком да широм Европе промовише и развија људска и мањинска права ради развијања демократских начела и успостављања владавине права. Представља једну од најзначајнијих међународних организација задужену за заштиту људских права која обухвата 47 држава, од којих су 28 чланице Европске уније. Све чланице потписнице су једног од најзначајнијих аката у области људских права - Европске конвенције о људским правима. За поштовање одредба наведене конвенције задужен је Европски суд за људска права, као основни систем правне заштите. Поред заштите људских права и промовисања људских права путем међународних конвенција, Савет Европе помаже државама чланицама у борби против тероризма, трговине људима, ораганованог криминалитета, корупције, сајбер криминалитета и насиља над децом.⁴⁴

3.2.1. Конвенција о сајбер криминалитету

Савет Европе је 23. новембра 2001. године донео **Конвенцију о сајбер криминалитету**.⁴⁵ Конвенција о сајбер криминалитету представља међународни документ којим се дечја порнографија први пут доводи у везу са компјутерским системом. У складу са одредбама ове Конвенције, под појмом „*дечје порнографије*“ подразумева се материјал који визуелно показује малолетника који учествује у експлицитно сексуалној радњи, лице

⁴⁴ Укратко о Савету Европе, доступно на адреси:

www.coe.org.rs/def/tdoc_sr/council_of_europe/about_coe/?conid=14, приступљено дана 10.03.2016.

⁴⁵ Закон о потврђивању Конвенције о високотехнолошком криминалу Скупштина Републике Србије усвојила је 18. марта 2009. године.

које изгледа као малолетник које учествује у експлицитно сексуалној радњи и реалистичне слике које представљају малолетника у експлицитно сексуалној радњи.⁴⁶

У смислу ове Конвенције, компјутерски систем означава сваки уређај или групу међусобно повезаних или зависних уређаја, од којих један или више њих, на основу програма, врши аутоматску обраду података, док се појмом „рачунашки податак“ означава свако представљање чињеница или информација у облику који је подесан за њихову обраду у рачунарском систему, укључујући и одговарајући програм на основу кога рачунашки систем обавља своју функцију.

Посебно значајна одредба ове Конвенције, јесте обавеза држава да у своја кривична законодавства инкриминишу недозвољена понашања која се тичу злоупотребе рачунарских система и мрежа, а имају везе са производњом дечје порнографије с циљем њене дистрибуције, нуђењем или чињење доступним дечје порнографије, дистрибуцијом дечје порнографије, набављањем дечје порнографије преко рачунарског система за себе или другог, као и поседовањем дечје порнографије у рачунарском систему или на медијима за чување рачунарских података. Поред наведеног, државе ће предузети све неопходне законодавне или друге мере како би санкционисале бављење сексуалним активностима са дететом које није навршило правни узраст у коме су сексуалне активности допуштене. Такође, државе ће санкционисати свако ступање у сексуалне активности са дететом када је притом примењена принуда, сила или претња, злоупотребљен признати положај поверења, ауторитета или утицаја над дететом, или злоупотребљена посебно осетљива ситуација у којој се дете налази.⁴⁷

3.2.2. Конвенција о заштити деце од сексуалне експлоатације и злостављања

Двадесет петог октобра 2007. године у оквирима Савета Европе усвојена је **Конвенције о заштити деце од сексуалне експлоатације и злостављања**. Реч је о веома важном међународном документу којим се повећава ефикасности кривичних поступака у којима се деца јављају као жртве сексуалне експлоатације и злостављања. Наша земља усвојила је и ратификовала поменуту Конвенцију доношењем Закона о потврђивању Конвенције

⁴⁶ Council Of Europe, Convention on Cybercrime, доступно на адреси: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/185.htm>, приступљено дана: 11.10.2015.

⁴⁷ Закон о потврђивању Конвенције о високо технолошком криминалу, *Службени гласник РС*, бр. 19/2009

Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања.⁴⁸ Са аспекта борбе против високотехнолошког криминалитета Конвенција има значајну улогу ка хармонизацији националних законодавстава, посебно у оним случајевима где се рачунарске мреже и технолигије користе с циљем размене, дистрибуције и складиштења недозвољених садржаја.

Конвенција под појмом дечје порнографије подразумева *сваки материјал који визуелно приказује дете које се стварно или симулирано експлицитно сексуално понаша или сваки приказ дететових полних органа за првенствено сексуалне сврхе.*⁴⁹

Као и Конвенција о сајбер криминалитету, и ова Конвенција прописује низ радњи које се односе на злоупотребу дечје порнографије уз употребу рачунарских система и технологија. Поред производње дечје порнографије, нуђења или чињења доступним дечје порнографије, дистрибуције и објављивања, прибављања и поседовања дечје порнографије уз помоћ рачунарских технологија, ова Конвенција прописује још један вид недозвољеног понашања, а то је умишљајно остваривање приступа садржајима дечје порнографије путем информатичких технологија. На овај начин као кажњиво понашање предвиђено је не само поседовање дечјег порнографског материјала, већ и приступ свим порнографским сајтовима са недозвољеним садржајем. Битно је напоменути да у нашем кривичном законодавству ова радња још увек није инкриминисана као недозвољена.

Поред наведеног, овим документом предвиђена је и обавеза држава да предузму неопходе законске и друге мере ради установљавања посебног кривичног дела: „учешће детета у порнографским наступима“. Под овим делом подразумева се регрутовање детета за учешће у порнографским наступима или навођење да дете учествује у таквим наступима, приморавање детета да учествује у порнографским наступима, стицање користи од таквих наступа или на други начин експлоатисање детета у такве сврхе, као и свесно присуствовање порнографским наступима у којима учествују деца.⁵⁰

Што се тиче одредаба правнопроцесне природе, Конвенцијом је предвиђена обавеза држава да предузму законске и друге мере којима би обезбедили одговарајућу обуку за судије, тужиоце и остало особље које учествује у кривичним поступцима са посебно

⁴⁸ Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори, бр. 1/2010

⁴⁹ Council of Europe, Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse, доступно на адреси: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/treaties/Html/201.htm>, приступљено дана: 11.10.2015.

⁵⁰ Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори, бр. 1/2010

осетљивим категоријама оштећених, односно малолетним жртвама сексуалне експлоатације и злоупотребе. Приликом обављања разговора са дететом жртвом сексуалне експлоатације, неопходно је поштовање одређених процедура којим се гарантује да ће се разговори са дететом одржати без неоправданог одлагања по пријављивању чињеница надлежним органима. Такође, разговори са дететом обавиће се у просторијама за то посебно намењеним које ће водити стручњак за то посебно оспособљен. Број разговора са дететом треба бити што мањи и то само онолико колико је потребно за потребе кривичног поступка уз обавезно присуство правног представника или, када је одговарајуће, одрасле особе по дететовом избору. Током саслушања детета жртве сексуалне злоупотребе, судији је остављена могућност да одреди саслушање без присуства јавности, као и да омогући давање исказа уз употребу техничких средстава без физичког присуства судници.⁵¹

3.3. Правни оквир Европске уније у борби проти в дечје порнографије

Европска унија је међународна организација основана са циљем економског оснаживања земаља Западне Европе и чини је двадесет и осам држава. Представља заједницу која почива на заједничким интересима, вредностима и институцијама и одликује је специфичан систем правних норми познат под називом *acquis communautaire*. Захваљујући снази комунитарног права Европске уније, она је данас неприкосновени нормативни актер у светској политици, а њен утицај на решавање светских питања сваким даном постаје све већи. Процес интеграције, заједничка валута, интернационализација правног система и развој заједничке спољне и безбедносне политике дају Европској унији, поред статуса нормативне силе, статус изузетног политичког и дипломатског актера. Захваљујући таквој позицији Европске уније, она је данас један од водећих форума за дискутовање не само европских, већ и глобалних проблема и изазова са којима је свет суочен. Овакве проблеме Европска унија решава на начин по коме је њено актерство препознатљиво, нормативним приступом, а он своје корене црпи из Уговора о Европској унији и других оснивачких аката.

У складу са Уговором о Европској унији, ова организација се обавезује да ће доприносити миру, безбедности и одрживом развоју Земље, солидарности и узајамном

⁵¹ *Ibid.*

поштовању људи, правичној и слободној трговини, борби против сиромаштва и заштити људских права, посебно заштити права деце, као и стриктном праћењу и развоју међународног права, укључујући поштовање начела Повеље Уједињених нација.⁵² Из овога произилази дужност сваке државе чланице ЕУ да ће сузбијати и спречавати извршења кривичних дела извршених против деце. Узевши у обзир опасност коју са собом носи искоришћавање деце у порнографске сврхе злоупотребом савремених технологија, Европска унија је доношењем одређених докумената показала своју намеру да се што ефикасније бори против свих облика криминала усмерених против деце, а извршених коришћењем савремених технологија.

3.3.1. Почети правног регулисања дечје порнографије на нивоу Европске уније

На нивоу Европске Уније, први покушај да се стане на пут проблему дечје порнографије и правног регулисања прихватљивости садржаја на интернету забележен је 1996. године. Тада је Европска Комисија усвојила два документа у којима се указује на значај заједничког проблема и координисаног деловања држава чланица ради што успешније и ефикасније борбе против ове појаве. Реч је о Саопштењу о незаконитим и штетним садржајима на интернету и Зеленом папиру о заштити малолетних лица и људског достојанства у аудио-визуелним и информационим системима. У том периоду, државе чланице, у својим националним законодавствима, својевољно су регулисале прихватљивост садржаја на интернету што је довело до тога да одређена штетна понашања на интернету буду инкриминисана само у одређеним земљама. Овакав приступ није био довољан да се обезбеди адекватна друштвена реакција на појаву дечје порнографије, с обзиром на то да је једна од основних карактеристика ове појаве прекогранична димензија. У складу с тим, јавила се потреба за усклађивањем националних законодавстава држава чланица, како би се обезбедио једнак ниво заштите у свим земљама ЕУ.⁵³

Први значајнији документ Европске уније донет је 2000. године, и то је била Резолуција Европског парламента о предлогу Европске комисије за примену мера у борби против тзв. дечијег секс туризма којом се наглашава његова тесна повезаност са сексуалним

⁵² Циљеви ЕУ, доступно на адреси: <http://www.europeanpolicy.org/cinjenice-o-eu/ciljevi/158-ciljevi-eu.html>, приступљено дана: 20.01.2016.

⁵³ М. Писарић, Правни оквир Европске Уније у борби против дечје порнографије на интернету, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 2, 2012, стр. 474.

искоришћавањем деце и дечијом порнографијом.⁵⁴ Резолуција је правно необавезујући акт, али је она била иницијатор процеса којим се од Европске комисије тражило да у што краћем року поднесе Савету ЕУ предлог оквирне одлуке којом би се чланице обавезале да у домаћа законодавства уграде основне елементе ових кривичних дела. Исте године усвојена је и Резолуција Европског парламента којом је захтевано да се предузму мере за усаглашавање дефиниција ове врсте кривичних дела, њихове инкриминације и санкционисања на националном нивоу.⁵⁵

Као резултат претходних активности, донете су бројне обавезујуће одлуке органа ЕУ о борби против дечје порнографије и сексуалног искоришћавања деце и установљени програми за безбедну употребу интернета и савремених технологија.

3.3.2. Одлука ЕУ о борби против дечје порнографије на интернету

Одлука Савета ЕУ о борби против дечје порнографије на интернету усвојена је 2000. године, с циљем хармонизације националних политика чланица ради ефикасног спречавања и сузбијања производње, обраде, дистрибуције и постављања порнографских садржаја са децом на интернет.

Ова одлука представља за земље чланице Европске уније нормативну претпоставку за олакшавање међусобне сарадње, тј. упрошћавање сложених процедура у поступку сарадње и олакшавање спровођења истрага и процесуирања кривичних дела дечје порнографије на интернету. У том смислу, одлуком се предвиђа и одређивање официра за везу и редовна размена релевантних информација, као и сарадња под окриљем Еуропола одржавањем редовних састанака националних службеника задужених за борбу против дечје

⁵⁴ European Parliament resolution on the communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the implementation of measures to combat child tourism (COM(1999)262(C5- 0096/1999 (1999/2097(COS))), доступно на адреси: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=EN&reference=P5-TA-2000-0133>, приступљено дана: 11.10.2015.

⁵⁵ European Parliament legislative resolution on the initiative of the Republic of Austria with a view to adopting a Council decision to combat child pornography on the Internet (10317/1999 (C5-0318/1999 (1999/0822(CNS))), доступно на адреси: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P5-TA-2000-0141+0+DOC+XML+V0//EN>, приступљено дана: 11.10.2015.

порнографије ради размене података анализе и стања и усаглашавања тактике полицијског поступања.⁵⁶

У институционалном смислу, одлука је дала допринос иницирању стварања нових организационих јединица у оквиру постојећих државних органа и институција, задужене за сузбијање и спречавање ове врсте криминалитета. На плану превентивног деловања, Одлука је значајна јер указује на потребу континуираног информисања и јачања свести интернет корисника о моралној и правној обавези да се свака врста порнографског материјала уочена на интернету одмах пријави надлежним органима. Интернет провајдери су такође дужни да обавештавају надлежне државне органе о постављеним спорним садржајима, да такве садржаје уклањају и сарађују са надлежним органима у погледу прикупљања доказног материјала. Државе чланице треба да, као додатну превентивну меру, сагледају могућности даљих техничких иновација у правцу израде система за откривање и уклањање спорних садржаја са интернета.⁵⁷

3.3.3. Оквирна одлука ЕУ о борби против сексуалне експлоатације деце и дечје порнографије

Оквирна одлука Савета Европске уније о борби против сексуалне експлоатације деце и дечје порнографије усвојена је 2004. године. Јасним дефинисањем садржине кривичних дела сексуалног искоришћавања деце и дечје порнографије и инкриминисањем покушаја, подстрекавања и помагања за наведена дела, покушана је хармонизација националних законодавстава држава чланица, како би се обезбедила једнака и ефикасна правна заштита у свим земљама ЕУ. Овом одлуком дечја порнографија је дефинисана као: „*порнографски материјал који визуелно приказује или представља дете које је умешано или врши експлицитно сексуални чин, укључујући и ласцивно представљање гениталија или неког другог дела дечјег тела, као и стварно лице које се представља као дете умешано у*

⁵⁶ С. Кораћ, Сузбијање дечје порнографије на интернету: ЕУ стандарди, *Ревизија за безбедност*, бр. 11, 2008, стр. 49.

⁵⁷ Council of the EU Decision to combat child pornography on the Internet, доступно на адреси: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32000D0375>, приступљено дана: 10.03.2015.

*описан чин или реалне слике непостојећег детета које присуствује или које учествује у поменутом понашању“.*⁵⁸

Као и другим међународним актима, који се тичу дечје порнографије, и овом Одлуком су прописана недопустљива понашања која се морају санкционисати. То су пре свега производња дечје порнографије, дистрибуција, ширење или преношење дечје порнографије, нуђење или на други начин чињење доступним дечје порнографије, као и набављање или поседовање дечје порнографије. Такође, овим актом прописане су и кривичне санкције за наведена понашања, које се крећу у распону од једне до осам година затвора, у зависности од околности под којима је дело учињено. Поред наведеног, предвиђена је и обавеза држава чланица да у национална кривична законодавства инкорпорирају кривичну одговорност правних лица која су остварила корист посредством дечије порнографије независно од тога да ли су непосредно или посредно учествовала у производњи исте. Одлуком је предвиђена и обавеза која се тиче положаја жртава, а којом се прописује да све жртве морају имати заштићени положај током целог кривичног поступка, као и да се обезбеди неопходна помоћ породицама жртава.⁵⁹

3.3.4. Одлука ЕУ о успостављању програма „Сигурни интернет плус“

Савет Европске уније је у априлу 2005. године усвојио нову Одлуку о установљавању програма „Сигурни интернет плус“ која треба да промовише безбедну употребу Интернета и нових онлајн технологија.

Овом одлуком, поље деловања је проширено на сарадњу и ван граница Европске уније у решавању овог глобалног проблема који, управо захваљујући технологији, не познаје границе. Њоме се препоручује сарадња са државама чланицама ЕФТА⁶⁰ споразума, Европског економског простора и свим другим заинтересованим државама. Конкретне мере које предвиђа тичу се лакшг пријављивања, тј. успостављања директних хитних

⁵⁸ EU Council framework Decision on combating the sexual exploitation of children and child pornography, доступно на адреси: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32004F0068>, приступљено дана: 12.10.2015.

⁵⁹ Оквирна одлука Савета Европске уније о борби против сексуалне експлоатације деце и дечје порнографије (2004/68/ЈНА), доступно на адреси: <http://www.astra.org.rs/wp-content/uploads/2008/07/Okvirna-odluka-SA-VEFTA-EU-o-borbi-protiv-seksualne-eksploatacije-dece-i-decije-pornografije2004-68-JNA.pdf>, приступљено дана 11.03.2015.

⁶⁰ Европско удружење слободне трговине – ЕФТА, данас обухвата четири државе: Исланд, Лихтенштајн, Норвешку и Швајцарску. Остале првобитне чланице напустиле су ЕФТА приступањем Европској Унији.

линија путем које ће бити могуће пријавити противзаконите и штетне садржаје, било да се ради о физичким или правним лицима. Ова линија биће успостављена у надлежним организационим јединицама за борбу против интернет дечје порнографије.⁶¹

3.3.5. Директива о борби против сексуалне злоупотребе и искоришћавања деце и дечје порнографије

Неколико година након доношења Одлуке Савета ЕУ и Оквирне Одлуке Савета ЕУ које се тичу дечје порнографије, ради превазилажења недостатака поменутих Одлука, Европски парламент и Савет ЕУ је на предлог Комисије 2011. године усвојио Директиву о борби против сексуалне злоупотребе и искоришћавања деце и дечје порнографије. Директивом су криминализовани озбиљни облици сексуалног злостављања и искоришћавања деце, уведене отежавајуће околности и пооштрене казне за исте. Осим тога, Директива предвиђа решења за одређивање надлежности, односно јурисдикције и екстрадикције.⁶²

Директивом су постављени темељи будуће међународне сарадње. Такође, предвиђен је и низ мера и радњи које су државе у обавези да предузму ради што ефикаснијег спречавања и сузбијања свих облика сексуалне експлоатације деце. Те мере подразумевају низ превентивних и репресивних активности које су државни органи у обези да предузму ради што успешнијег откривања, доказивања и осуђивања свих преступника који су извршили неко од кривичних дела повезаних са сексуалном злоупотребом и искоришћавањем деце и дечјом порнографијом. Поред тога, директивом су јасно и прецизно дефинисани појам дечје порнографије, кривична дела и санкције за наведена дела, као и специјалне мере и радње које државни органи могу предузети у борби против дечје порнографије.

Појам дечје порнографије, Директивом је дефинисан као: *материјал који визуелно представља дете укључено у праве или симуловане експлицитне сексуалне односе, приказ сексуалног органа детета који примарно служи у сексуалне сврхе. Такође, материјал који визуелно осликава лице које изгледа као дете укључено у праве или симуловане експлицитне сексуалне односе или приказ сексуалног органа лица које изгледа као дете, који примарно служи у сексуалне сврхе. Најзад, под дечјом порнографијом се подразумева*

⁶¹ Н. Тањевић, И. Гаљак, Регулатива Европске уније у борби против дечје порнографије на интернету, *Европско законодавство*, бр. 37-38, 2011, стр. 266.

⁶² А. Savin, *EU Internet Law*, Edvard Elgar Pub, 2013, p. 257

*и реалистични приказ детета укљученог у експлицитне сексуалне односе или реалистични приказ сексуалног органа детета која примарно служи у сексуалне сврхе.*⁶³

Што се тиче друштвено неприхватљивих понашања, односно кривичних дела у вези са дечјом порнографијом и кривичних санкција за наведена дела, Директивом је забрањен сваки вид прибављања или поседовања дечје порнографије, где је предвиђена казна затвора у трајању од најмање једне године. За свако свесно приступање садржајима дечје порнографије коришћењем информационо-комуникационих технологија такође је предвиђена казна затвора у трајању од најмање једне године. Казна затвора у трајању од најмање две године предвиђена је за дело ширења, растурања или преношења дечје порнографије. Иста казна предвиђена је и за нуђење, снабдевање или на други начин чињење доступном дечје порнографије. На крају, као најтежи облик, минимум три године затвора предвиђено је за производњу дечје порнографије.⁶⁴

Када је реч о мерама и радњама које су државе у обавези да предузму, Директивом је прописано да откривање, доказивање и гоњење наведених кривичних дела неће зависити од постојања кривичне пријаве, предлога за гоњење, односно кривичне тужбе. Надлежним органима остављена је могућност да се за откривање и доказивање поменутих кривичних дела могу користити посебне истражне радње, односно истражне радње које се користе за дела организованог криминалитета и других тешких кривичних дела. Такође, Директива предвиђа и низ мера и радњи којима се гарантује помоћ, подршка и мере заштите малолетних лица жртава наведених кривичних дела. Наведене мере и радње државе Европске Уније биле су у обавези да имплементирају у своја национална законодавства до краја 2015, године када је Европска Комисија требала да састави извештај којим би проценила у којој мери су европске државе испуниле очекивања и ускладила своја национална законодавства са Директивом.⁶⁵

⁶³ DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on combating the sexual abuse and sexual exploitation of children and child pornography, and replacing Council , доступно на адреси: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32011L0093> , приступљено дана: 12.10.2015.

⁶⁴ *Ibid.*

⁶⁵ М. Писарић, *Ibid.*, стр. 482.

4. Домаћи кривичноправни оквир за борбу против дечје порнографије

4.1. Кривична дела високотехнолошког криминалитета у Републици Србији

Кривична дела која се тичу високотехнолошког криминалитета у Републици Србији, одређеним законским изменама, први пут су инкриминисана у Кривични законик РС 2003. године. Ова дела представљала су прву реакцију српског кривичног права на нарастајућу друштвену опасност незаконите употребе рачунара и рачунарских мрежа. Уз мање измене, Кривични законик Србије из 2005. године преузима постојећа кривична дела, чиме се Србија са закашњењем придружује оним земљама које су законским путем уредиле кажњавање различитих видова злоупотребе рачунара и рачунарске технике.

У то време, велики број стручњака из ове области информационо-телекомуникационих технологија предлагао је допуну кривичног законодавства новим инкриминацијама из ове области, међутим оне се нису могле подвести под постојећи каталог кривичних дела, што је извршиоцима кривичних дела, у то време, остављало довољно простора да врше кривична дела и прођу некажњено.

Србија је након ратификације Конвенције о сајбер криминалитету и Додатног протокола, 2009. године извршила измене законских прописа које је донела у периоду 2005-2009. године и обогатила их неким новим кривичним делима, што поред чињенице да је тиме испуњена међународна обавеза, створен је и адекватан кривичноправни оквир који извршиоцима ових дела онемогућава да прођу некажњено. Такође, овим законима постављен је задовољавајући оквир за рад институција надлежних за борбу против високотехнолошког криминалитета, о којима ће касније бити више речи.

Посматрајући са нормативне стране појавне облике високотехнолошког криминалитета у Републици Србији, можемо видети да је Законом о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала⁶⁶ одређено да се наведени закон примењује ради откривања, кривичног гоњења и суђења за три групе кривичних дела.

Прву групу кривичних дела чине дела против безбедности рачунарских података, одређена поглављем XXVII Кривичног законика, у која спадају: Оштећење рачунарских података и програма (чл. 298), Рачунарска саботажа (чл. 299), Прављење и уношење

⁶⁶ Службени гласник РС, бр. 61/2005 и 104/2009

рачунарских вируса (чл. 300), Рачунарска превара (чл. 301), Неовлашћен приступ заштићеном рачунару, рачунарској мрежи и електронској обради података (чл.302), Спречавање и ограничавање приступа јавној рачунарској мрежи (чл.303), Неовлашћено коришћење рачунара и рачунарске мреже (чл. 304), Прављење, набављање и давање другом средства за извршење кривичних дела против безбедности рачунарских података (чл. 304а);

Другу групу кривичних дела чине дела против интелектуалне својине, имовине, привреде и правног саобраћаја, код којих се као објекат или средство извршења кривичних дела јављају рачунари, рачунарски системи, рачунарске мреже и рачунарски подаци, као и њихови производи у материјалном или електронском облику. Услов да се наведени закон примењује на ову групу дела јесте да број примерака ауторских дела прелази 2.000 или настала материјална штета прелази износ од 1.000.000 динара;

Трећу групу кривична дела чине дела против слобода и права човека и грађанина, полне слободе, јавног реда и мира и уставног уређења и безбедности Републике Србије, која се због начина извршења или употребљених средстава могу сматрати кривичним делима високотехнолошког криминалитета.⁶⁷ У ову групу спадају и кривична дела дечје порнографије.

4.1.1. Кривична дела дечје порнографије у Републици Србији

Будући да се дечја порнографија на интернету јавља као правни, безбедносни и криминалистички проблем на подручју Републике Србије, наша земља је потписала и ратификовала велики број међународноправних документа који регулишу ову област. Ратификовањем тих докумената јавила се потреба да се домаћи правни прописи усагласе са одредбама из тих докумената. То је, првенствено, захтевало измене и допуне у Кривичном законнику, како у погледу увођења нових кривичних дела, тако и у погледу измена инкриминација постојећих кривичних дела. Наиме, усвајањем Закона о изменама и допунама Кривичног законика⁶⁸ 2009. године, извршене су измене законског описа кривичног дела приказивање порнографског материјала и искоришћавање деце за

⁶⁷ Закон о организацији и нандлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала, *Службени гласник РС*, бр. 61/05 и 104/09

⁶⁸ *Службени гласник РС*, бр. 72/09

порнографију (члан 185 КЗ), и уведена два нова кривична дела: навођење малолетног лица на присуствовање полним радњама (члан 185а КЗ) и искоришћавање рачунарске мреже или комуникације другим техничким средствима за извршење кривичних дела против полне слободе према малолетном лицу (члан 185б КЗ).⁶⁹

Кривично дело из **члана 185. КЗ-а, приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију** у знатној мери је измењено. Основна измена тиче се измене законског назива кривичног дела где се уместо речи „деце“ користи израз „малолетног лица“. На овај начин кривично правна заштита проширена је и на малолетна лица, а самим тим испуњена је и међународна обавеза којом се предвиђа кривично правна заштита за сва лица млађа од 18 година. У складу са наведеним, основни и тежи облик могу се извршити према малолетнику, а додат је и нови тежи облик, који постоји ако се неки од прва два облика изврши према детету. Кривично дело, према последњим изменама и допунама, у основи има четири облика.⁷⁰

Први облик дела постоји у ситуацији када се малолетнику прода, прикаже или јавним излагањем, или на други начин учине доступним текстови, слике, аудио-визуелни или други предмети порнографске садржине или му се прикаже порнографска представа. За наведени облик кривичног дела предвиђена је новчана казна или казна затвора до шест месеци (чл. 185 ст. 1 КЗ). Дакле, у првом случају малолетнику се чини доступним порнографија, док се други случај односи на искоришћавање малолетника за производњу предмета или представа порнографске садржине.

Други облик дела постоји у ситуацији искоришћавања малолетника за производњу слика, аудио-визуелних или других предмета порнографске садржине или за порнографску представу. Лице које направи фотографски, филмски или други снимак малолетника ради израде порнографског садржаја или га наведе да учествује у порнографској представи учиниће кривично дело искоришћавање малолетника за порнографију. За други облик дела предвиђено је кажњавање од шест месеци до пет година затвора (чл. 185 ст. 2 КЗ).

Трећи облик, представља квалификовани облик првог и другог дела и постоји уколико је неко од тих дела извршено према детету. За дело из првог облика према детету,

⁶⁹ Закон о изменама и допунама Кривичног законика, *Службени гласник бр 72/2009*

⁷⁰ *Ibid.*

предвиђена је казна затвора од 6 месеци до 3 године, док је за друго дело према детету, предвиђена казна затвора од 1 до 8 година (чл. 185 ст. 3 КЗ).

Четврти облик, представља посебни облик дела који постоји када лице прибавља за себе или другог, поседује, прода, прикаже, јавно изложи или електронски и на други начин учини доступним слике, аудио-визуелне и друге предмете порнографске садржине настале искоришћавањем малолетног лица. Прописана казна за четврти облик кривичног дела је казна затвора од три месеца до три године (чл. 185 ст. 4 КЗ). Дакле реч је о ширењу и стављању у промет дечје порнографије.

Пети став предвиђа да ће се одузети предмети који су настали ивршењем наведена три облика дела (чл. 185 ст. 5 КЗ).⁷¹

Стојановић у Коментару Кривичног законика, наводи да посебан облик наведеног кривичног дела није прецизно дефинисан. Овде се пре свега мисли на ситуацију када лице прибавља или поседује порнографски материјал који је настао уз пристанак малолетног лица без намере да се он продаје, јавно излаже и др., већ се то чини искључиво у личне сврхе. У овом случају елемент искоришћавања малолетника не би био присутан, нарочито ако је снимак, односно материјал настао као резултат консензуалне сексуалне активности. У складу са наведеним, Стојановић додаје да би било боље експлицитно инкриминисати ову ситуацију, као што је то учињено чланом 211 ст. 6 КЗ Црне Горе, где је предвиђено да се неће казнити лице које поседује предмете порнографске садржине малолетних лица ако је старији малолетник приказан на њима за то дао свој пристанак, а то лице предмете држи искључиво за сопствену употребу. Међутим, у овој ситуацији, без обзира на непостојање наведене одредбе у нашем КЗ, услов да је предмет настао искоришћавањем малолетног лица не би био испуњен, па самим тим не би било ни дела, с обзиром на то да искоришћавање подразумева одређене елементе злоупотребе.⁷²

Изменама и допунама Кривичног законика из 2009. године законодавац је прописао и два нова кривична дела (чл. 185а и чл. 185б КЗ) која се тичу дечје порнографије и на тај начин поставио законодавни оквир на нивоу материјалног кривичног права који треба да допринесе адекватнијој заштити малолетних лица од њиховог искоришћавања у порнографске сврхе злоупотребом рачунарских система и мрежа.

⁷¹ Кривични законик, *Службени гласник РС*, Бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 и 108/2014

⁷² З.Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, Београд, 2012, Службени гласник, стр. 553

Чланом 185а КЗ-а предвиђено је кривично дело навођење малолетног лица на присуствовање полним радњама. Основни облик дела састоји се у навођењу малолетника да присуствује силовању, обљуби или са њом изједначеним чином или другој полној радњи. За ово дело прописисана је казна затвора од 6 месеци до 5 година и новчана казна (чл. 185а ст. 1 КЗ). Дакле, радња је навођење на присуствовање, што подразумева сваку делатност којом се малолетник доводи у ситуацију да посматра полне односе других лица, а то се може остварити наговарањем, довођењем у заблуду или неким дугим облицима психичке сугестије.⁷³ Такође, могуће је и да уколико приликом извршења кривичног дела силовања буде присутно малолетно лице, да се поред силовања квалификује и постојање овог кривичног дела.

Другим ставом, одређује се тежи облик дела, уколико је дело учињено употребом силе или претње, или према детету, за шта је предвиђена казна затвора од 1 до 8 година (чл. 185а ст. 2 КЗ). Квалификаторну околност представља употреба силе или претње или старост малолетног лица према коме је учињен основни облик дела.

Наведено кривично дело представља реакцију српског кривичног законодавства на чл. 22. Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања. Поменути чланом предвиђено је да земље потписнице у своја законодавства инкриминишу умишљајно проузроковање присуствовања у сексуалне сврхе детета које још није достигло старосни узраст испод кога је забрањено бављење сексуалним активностима са дететом. Тумачњем наведених чланова, Стојановић у Коментару Кривичног истиче да је законски опис кривичног дела навођење малолетног лица на присуствовање полним радњама недовољно прецизан и поставља питање да ли је адекватно имплементирана одредба поменуте Конвенције. Наиме, радња извршења је навођење малолетника да присуствује силовању, обљуби или са њом изједначеним чином или другој полној радњи. У погледу присуства силовању, одредба је релативно јасна, међутим када је реч о присуствовању обљуби, са њом изједначеним чином или другој полној радњи, поставља се питање да ли је законодавац мислио на радње у ситуацији неког кривичног дела или на радње које саме по себи нису инкриминисане. Језичким тумачењем, дошли бисмо до закључка да је законодавац мислио на радње које саме по себи не

⁷³ Љ. Лазаревић, *Коментар Кривичног законика*, Београд, 2011, Правни факултет Универзитета Унион у Београду, стр. 641.

представљају кривично дело, па тако долазимо до апсурдне ситуације у којој би навођење малолетника на присуствовање дозвољеним сексуалним активностима представљало кривично дело, док би навођење малолетника на учествовање у истим тим активностима било дозвољено (осим ако не би били извршени елементи кривичног дела из чл. 183 подвођење и омогућавање вршења полног односа). Разлог томе представља неадекватно имплементирана одредба Конвенције, где је предвиђено да се сходно одредбама домаћег права, забрани навођење на присуствовање лица(детета) које није достигло старосни узраст испод којег је сексуални однос са њим инкриминисан. То значи да је овим кривичним делом требало обухватити само навођење лица млађих од 14 година, а не и малолетника.⁷⁴

Сходно одредбама поменутог кривичног дела, Прља, Ивановић и Рељановић у књизи Кривична дела високотехнолошког криминала, наводе да су се развојем интернет технологије створили услови да се ово кривично дело може вршити и тзв. „посредним приступом“, када се оваква активност путем интернет везе показује малолетнику или детету. Да би се овакво кривично дело доказало, потребно је остварити приступ рачунару малолетника и серверима посредством којих су приказивани. Оно што је битно за степен тежине извршеног дела у оваквим случајевима је и питање да ли је малолетник принуђен на ову радњу или не. Навођење малолетника мора бити недвосмислено утврђено, с обзиром на то да представља квалификаторну околност па је неопходно разликовати добровољно присуствовање од принудног присуствовања и утврдити ниво, начин и степен навођења на присуствовање односно начин и средства принуде.⁷⁵

Поред наведеног кривичног дела из члана 185а КЗ, изменама и допунама Кривичног законика из 2009. године уведено је и **кривично дело чл. 185б, искоришћавање рачунарске мреже или комуникације другим техничким средствима за извршење кривичних дела против полне слободе према малолетном лицу**. Основна замисао увођења овог кривичног дела, јесте да се спречи сваки контакт између потенцијалног извршиоца кривичног дела против полне слободе (педофила) и потенцијалне малолетне жртве. Законским изменама и увођењем наведеног дела, наша земља се обавезала да ће санкционисати свакога ко користећи рачунарску мрежу или комуникацију другим

⁷⁴ З.Стојановић, *Ibid.*, стр. 555

⁷⁵ Д. Прља, З. Ивановић, М. Рељановић, *Кривична дела високотехнолошког криминала*, Београд, 2011, Институт за упоредно право, стр. 14.

техничким средствима договори са малолетним лицем састанак и појави се на договореном месту ради састанка,⁷⁶ са намером извршења кривичних дела против полне слободе набројаних у истом члану, где се између осталог наводе и дела дечје порнографије из чл. 185. ст. 2 и чл. 185а. За основни облик предвиђена је казна затвора од 6 месеци до 5 година и новчана казна (чл. 185б ст. 1 КЗ). Ако је дело извршено према детету законодавац је прописао казну затвора у распону од 1 до 8 година (чл. 185б ст. 2 КЗ).

Повод за инкриминисање овог кривичног дела, као и оног из чл. 185а, била је Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања. У члану 23. поменуте Конвенције прописана је обавеза држава потписница да инкриминишу предлог који одрасло лице упути, користећи информациону и комуникациону технологију, детету које још није достигло старосни узраст испод кога је забрањено бављење сексуалним активностима. Као и код претходног кривичног дела, Стојановић у Коментару Кривичног законика, истиче да постоји проблем неадекватне имплементације одредбе поменуте Конвенције. Према одредбама Конвенције, кривично дело је требало да се односи само на ситуацију где се као пасивни субјекат јавља лице које према домаћем праву није достигло узраст потребан за ступање у сексуалне односе, тј. ако је дело учињено према детету. Даље, основним обликом овог кривичног дела погрешно се упућује на нека кривична дела код којих се као пасивни субјекат јавља искључиво дете, као што је нпр. кривично дело из чл. 180 ст. 1. и 2 (Обљуба са дететом). У том случају имамо нелогичну ситуацију договарања састанка са малолетником у намери да се изврши кривично дело према детету. Поред техничких недостатака, поставља се питање када извршилац улази у криминалну зону, тј. када је остварио покушај (који је кажњив), а када је дело извршено у потпуности. С обзиром на то да је за извршење дела потребно кумулативно испуњење два услова, договарање састанка са малолетником и појављивање на договореном месту ради састанка, сматра се да је дело остало у покушају ако је састанак договорен, а извршилац се није појавио на договореном месту ради састанка. Поред наведеног, за постојање овог дела мора постојати и субјективни елемент, а то је намера да се према малолетнику, са којим се састанак договара, учини неко кривично дело

⁷⁶ Познат је случај из фебруара 2009. године, када је Александар Нешковић (43) ухапшен због сумње да је сексуално злостављао малолетну девојчицу коју је пре тога намамио лажно се представљајући на интернету као седамностогодишњи Филип. Приликом његовог хапшења, полиција је у његовој кући пронашча лап-топ и мобилни телефон са више од 100 фотографија малолетних лица оба пола. Више о томе доступно на адреси: <http://www.pressonline.rs/info/hronika/59111/uhapsen-monstrum-pedofil.html>, приступљено дана: 14.10.2015.

против полне слободе. У пракси, утврђивање ове намере је изузетно тешко, с обзиром на то да само договарање неће указивати на ту намеру чак и онда када постоји, јер извршилац да би наговорио малолетника на састанак сигурно му неће открити праве разлоге тог састанка. Доказивање ове намере било би знатно лакше, када би се одредбе овог кривичног дела одосиле само на лица која нису навршила четрнаест година, с обзиром на апсолутну забрану сексуалних односа са овим лицима.⁷⁷

4.2. Поступак за кривична дела чије жртве су малолетна лица

Када говоримо о поступку кривичних дела чије жртве су малолетна лица и деца, постоје одређене специфичности. Положај малолетног лица које је жртва кривичног дела сексуалног насиља, односно оштећени у кривичном поступку, захтева посебан третман, увођење посебних доказних правила и посебан однос према жртви са циљем заштите његовог физичког и психичког интегритета. Поред тога, у складу са Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица⁷⁸ (ЗОМУКД), судија који суди пунолетним учиниоцима кривичних дела, таксативно набројаних у чл. 150 ЗОМУКД где се наводи и кривично дело из чл. 185, ако је оштећени у кривичном поступку малолетно лице, неопходно је да је стекао посебна знања из области права детета и кривичноправне заштите малолетних лица. Такође, неопходно је да и јавни тужилац поседује наведена знања како би покренуо поступак против пунолетних учиниоца, када оцени да је то потребно ради посебне заштите личности малолетних лица као оштећених у кривичном поступку. Кривични поступак се води у складу са одредбама Законика о кривичном поступку, а што се истраге тиче, у њој учествују специјализовани службеници органа унутрашњих послова који су стекли посебна знања из области права детета и кривичноправне заштите малолетних лица (чл. 151. ЗОМУКД).⁷⁹

Приликом вођења поступка неопходно је водити рачуна о оштећеном, његовом узрасту, својствима личности, образовању и приликама у којима живи, посебно настојећи да се избегну могуће штетне последице по његову личност и развој. Саслушање малолетног лица које је оштећено кривичним делом из члана 185 Кривичног законика, може се

⁷⁷ З.Стојановић, *Ibid.*, стр. 558

⁷⁸ Службени гласник бр. 85/2005

⁷⁹ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, *Службени гласник РС*, број 85/05

спровести највише два пута, а изузетно и више пута ако је то неопходно ради остваривања сврхе кривичног поступка и то уз помоћ психолога, педагога или другог стручног лица. У случају да се малолетно лице саслушава више од два пута, судија је дужан да посебно води рачина о заштити личности и развоја малолетног лица. Када судија оцени да је потребно, ради заштите личности малолетног лица, може наредити да се малолетно лице саслуша употребом техничких средстава за пренос звука и слике. Тада ће се саслушање спровести без присуства странака и других учесника поступка, у просторији за то посебно намењеној, тако да му странке и лица која на то имају право, питања постављају посредством судије, психолога, педагога, социјалног радника или другог стручног лица. Малолетна лица, као сведоци-оштећени, могу се саслушавати и у свом стану или другој просторији, односно овлашћеној уставнови стручно оспособљеној за испитивање малолетних лица. При испитивању сведока-оштећеног, државни органи могу наредити примену мере саслушања употребом видео линка. Када се малолетно лице саслушава у претхоно поменутиим случајевима, на главном претресу ће се увек прочитати записник о његовом исказу, односно пустити снимак саслушања (чл. 152. ЗОМУКД).

Уколико се као сведок саслушава малолетно лице које је услед природе кривичног дела, последица или других околности, посебно осетљиво, односно налази се у посебно тешком душевном стању, забрањено је вршити суочење између њега и окривљеног (чл. 153. ЗОМУКД).

Обавеза је да свако малолетно лице као оштећени мора имати пуномоћника од првог саслушања окривљеног. У случају да малолетно лице нема пуномоћника, њега ће решењем из реда адвоката који су стекли посебна знања из области права детета и кривичноправне заштите малолетних лица поставити председник суда (чл. 154. ЗОМУКД).

Приликом вршења препознавања од стране оштећеног суд ће поступати посебно обазриво, а препознавање ће се извршити на начин којим ће се у потпуности онемогућити да окривљени види малолетно лице (чл. 155. ЗОМУКД). Одредба овог члана следи логику чл. 153, где је забрањено суочење малолетног лица са окривљеним. Сусрет се избегава због негативних последица на друштвени живот малолетника. Основна разлика између суочавања и препознавања јесте да код препознавања окривљени никад не сме

видети оштећеног малолетника.⁸⁰ Кривични поступак за кривично дело из члана 185 Кривичног законика је хитан (чл. 157. ЗОМУКД).

Упркос овим одредбама, највећа препрека успешној заштити оштећених малолетника је то што наведене одредбе често не прате корак са праксом, па је пут заштите права и личног интегритета детета још увек неизвештан. То значи да сем легислативних измена, пажња мора бити усмерена и на њихову ефикасну имплементацију, тј. откривање, доказивање и адекватно санкционисање извршилаца. Помоћ овим мерама подразумева и боља едукацију, обученост, припремљеност али и сарадња свих институција и органа државе који учествују у борби против овог облика криминалитета.

Добар пример сарадње у нашој земљи остварен је између представника компаније „Теленор“ и Министарства унутрашњих послова, који су потписали споразум о примени филтера за блокаду приступа илегалним сајтовима са елементима сексуалног злостављања деце. „Теленоров“ корисник који путем мобилног телефона или рачунара покуша да приступи сајту са недозвољеним садржајем аутоматски ће бити информисан да покушава да приступи забрањеном сајту и да је приступ наведеном сајту кажњив. Српска полиција се обавезала да „Теленору“ редовно доставља списак илегалних домена који ће одмах бити стављени на листу недозвољених сајтова.⁸¹

4.2.1. Посебне мере према учиниоцима кривичних дела против полне слободне извршених према малолетним лицима

Посебне мере које се спроводе према учиниоцима кривичних дела против полне слободе извршених према малолетним лицима одређене су **Законом о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима (ЗОПМ)**,⁸² познатији као „**Маријин**“ закон,⁸³ који је усвојен у Народној скупштини Републике Србије 8. априла 2013. године. Основни циљ Закона јесте да почиониоци ових кривичних дела (између осталог и дела дечје порнографије) након

⁸⁰ Љ. Лазаревић, М. Грубач, *Коментар Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*, Београд, 2005, ИПД Јустинијан, стр. 205.

⁸¹ Више о томе на: <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/260610/MUP-i-Telenor-potpisali-sporazum-o-bezbednosti-na-internetu>, приступљено дана: 14.10.2015.

⁸² *Службени гласник РС*, 32/2013

⁸³ Закон је добио име по Марији Јовановић, осмогодишњој девојчици која је 2010 силована, а потом угушена. Иницијативу за доношење закона покренуо је Маријин отац, Слободан Јовановић. Сврха закона је спречавање сличних догађаја у будућности.

одслужења казне буду под сталним надзором полиције и друштва како би се спречили да понове дело.

Закон предвиђа забрану ублажавања казне испод минимума за кривично дело, као и забрану условног отпуста уколико је лице осуђено на казну затвора. Значајна новина која се уводи јесте да кривично гоњење и извршење не застарева за наведена дела (чл. 5. ЗОПМ). Поред тога, предвиђене су и правне последице, за осуђена лица наведених кривичних дела где се као жртве јављају малолетна лица. Као правне последице наводе се престанак вршења јавне функције, престанак радног односа, односно престанак вршења позива и занимања које се односи на рад са малолетним лицима, забрана стицања јавних функција и забрана заснивања радног односа, односно обављања позива или занимања које се односи на рад са малолетним лицима. Предвиђено је да правне последице осуде наступају даном правоснажности пресуде и трају 20 године, док време проведено на издржавању казне затвора се не урачунава у време трајања правне последице осуде (чл. 6 ЗОПМ).⁸⁴

„Маријин“ закон предвиђа и посебне мере које се спроводе након издржавања казне затвора. У те мере спадају обавезно јављање надлежном органу полиције и Управе за извршење кривичних санкција, забрана посећивања места на којима се окупљају малолетна лица (вртићи, школе и сл.), обавезно посећивање професионалних саветовалишта и установа, обавезно обавештавање о промени пребивалишта, боравишта или радног места и обавезно обавештавање о путовању у иностранство. Ове мере спроводиће се двадесет година након извршене казне затвора, после чега ће сваке четири године суд који је донео првостепену пресуду по службеној дужности одлучивати о потреби њиховог даљег спровођења (чл. 7. ЗОПМ).

О лицима осуђеним за наведена кривична дела Управа за извршење кривичних санкција водиће посебну евиденцију која садржи: име и презиме осуђеног, јединствен матични број, адресу пребивалишта, податке о запослењу, податке о значају за физичко препознавање осуђеног и његове фотографије, ДНК профил осуђеног, податке о кривином делу и казни, податке о правним последицама осуде и податке о спровођењу посебних мера прописаних овим законом. Подаци из посебне евиденције воде се трајно и не могу се

⁸⁴ Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима, *Службени гласник РС*, 32/13

брисати. Државни и други органи, као и правна лица или предузетници који раде са малолетним лицима дужни су да приликом запослења одређеног лица које треба да ради са малолетницима провере да ли је наведено лице уписано у посебну евиденцију. (чл. 13, чл. 14. и чл. 15. ЗОПМ).

На крају, „Маријин“ закон предвиђа и два облика прекршаја. За први прекршај казном затвора од 30 до 60 дана, казниће се лице које прекрши правну последицу осуде или не испуњава посебне мере предвиђене овим законом (чл. 16. ЗОПМ).

Други облик прекршаја односи се на правна лица. Новчаном казном од 500.000 до 2.000.000 динара казниће се правно лице које не поштује правну последицу осуде, или не достави податак овлашћеном лицу Управе за извршење кривичних санкција које води посебну евиденцију или не затражи податак из посебне евиденције приликом запошљавања лица које ће радити са малолетницима (чл. 17 ЗОПМ).

5. Надлежни органи за борбу против дечје порнографије у нашој земљи

Усвајањем Закона о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала (ЗОБПВТК)⁸⁵ 2005. године први пут у Србији створени су законски оквири за успостављање институција за борбу против високотехнолошког криминалитета. У основне државне органе задужене за борбу против овог вида криминалитета спадају посебно Одељење Вишег тужилаштва у Београду, Одељење МУП-а РС за борбу против високотехнолошког криминала и посебно Одељење Вишег суда у Београду. У њихову надлежност поверено је спречавање и сузбијање свих кривичних дела против безбедности рачунарских података, као и кривична дела против интелектуалне својине, имовине, правног саобраћаја, кривична дела против слобода и права човека и грађанина, полне слободе, јавног реда и мира и уставног уређења и безбедности Републике Србије код којих се као објекат или средство извршења јављају рачунари, рачунарске мреже, рачунарски подаци, као и њихови производи у материјалном или електронском облику. Што се тиче кривичних дела против полне слободе, нарочито се истиче борба против кривичних дела где долази до злоупотребе малолетних лица у порнографске сврхе, најчешће путем интернета.

⁸⁵ Службени гласник РС, бр. 61/2005 и 104/2009

5.1. Посебно тужилаштво за високотехнолошки криминал

У складу са Законом о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала, за поступање у предметима кривичних дела дечје порнографије надлежно је Више јавно тужилаштво у Београду за читаву територију Републике Србије. У Вишем јавном тужилаштву у Београду образује се посебно Одељење за борбу против високотехнолошког криминалитета које је надлежно и за кривична дела дечје порнографије извршена уз помоћ рачунарских технологија (чл. 4 ЗОБПВТК). Радом посебног тужилаштва руководи посебни тужилац за високотехнолошки криминалитет. Посебног тужиоца поставља Републички јавни тужилац из реда заменика јавних тужилаца који испуњавају услове за избор за заменика вишег јавног тужиоца, уз писмену сагласност лица које се поставља. Предност имају заменици јавних тужилаца који поседују посебна знања из области информатичких технологија. Посебни тужилац поставља се на четири године и може бити поново постављен. Поред тога, Републички јавни тужилац може разрешити посебног тужиоца и пре истека времена на које је постављен, а по престанку функције Посебни тужилац се враћа на функцију коју је вршио пре постављења (чл. 5 ЗОБПВТК). Посебни тужилац има права и дужности као јавни тужилац. Кад дође до сазнања да се у једном кривичном предмету ради о случајевима високотехнолошког криминалитета, посебни тужилац се у писменој форми обраћа Републичком јавном тужиоцу, захтевајући од њега да му повери или пренесе надлежност (чл. 6 ЗОБПВТК).⁸⁶

За разлику од осталих јавних тужилаштва, Посебно тужилаштво за високотехнолошки криминалитет има одређене специфичности. Те специфичности тичу се пре свега стварне и месне надлежности која је другачије конципирана у односу на тужилаштва опште надлежности. Наиме, месна надлежност Посебног тужилаштва простире се на целој територији Републике Србије, док је стварна надлежност такође специфична и одређена само за кривична дела високотехнолошког криминалитета,⁸⁷ где између осталог спадају и кривична дела дечје порнографије извршена уз помоћ рачунарских технологија.

Посебно тужилаштво сарађује са свим јавним тужилаштвима на територији Републике Србије, са којима уједначава своју праксу, као и са подручним полицијским управама

⁸⁶ Закон о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала, *Службени гласник РС*, бр. 61/2005 и 104/2009

⁸⁷ С. Мијалковић, *Национална безбедност*, Београд, 2015, Криминалистичко-полицијска академија, стр. 297

Министарства унутрашњих послова. С обзиром да су кривична дела дечје порнографије специфична, јер је процес доказивања у односу на друга дела другачији, интеракција са посебним тужиоцем изузетно је битна како би било што мање нејасноћа у вези са прикупљањем доказа. Надлежни органи Министарства унутрашњих послова стога су у обавези да у сваком случају консултују Посебно тужилаштво ради добијања даљих инструкција за рад. Такође, остварена је и сарадња између Посебног тужилаштва и Канцеларије Интерпола у Републици Србији, с обзиром да дела високотехнолошког криминалитета и дечје порнографије често имају међународни карактер. Ова сарадња заснива се на размени обавештења и података који се односе на кривична дела која су извршена или за која постоји сумња да ће бити извршена на територији Републике Србије.⁸⁸

Поред наведеног, битно је напоменути да је за јавно тужилаштво, као и за друге органе из система борбе против дечје порнографије на интернету, едукација изузетно битна. Сви облици високотехнолошког криминалитета одликују се динамичношћу и прилагодљивошћу, па је неопходно „држати корак“ са њима адекватном едукацијом и информисаношћу. У раду Посебног тужилаштва велика пажња посвећена је стручном усавршавању, присуствовању стручним семинарима и другим видовима обуке који су значајни за успешну борбу против дела дечје порнографије и других облика високотехнолошког криминалитета. Семинари, скупови и округли столови организују се и како би у њих била укључена јавност, која постаје све заинтересованија за ову проблематику. То је пут ка формирању концепта високотехнолошке безбедности кроз активно учење свих друштвених субјеката и успостављањем чвршће сарадње са органима откривања и гоњења како на домаћем, тако и на међународно плану.⁸⁹

5.2. Одељење за борбу против високотехнолошког криминала Вишег суда у Београду

За поступање у предметима кривичних дела дечје порнографије и другим делима високотехнолошког криминалитета надлежан је Виши суд у Београду за територију

⁸⁸ Л. Комлен Николић, Р. Гвозденовић, С. Радуловић, А. Милосављевић, Р. Јерковић, В. Живковић, С. Живановић, М. Рељановић, И. Алексић, *Сузбијање високотехнолошког криминала*, Београд, 2010, Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, стр. 235

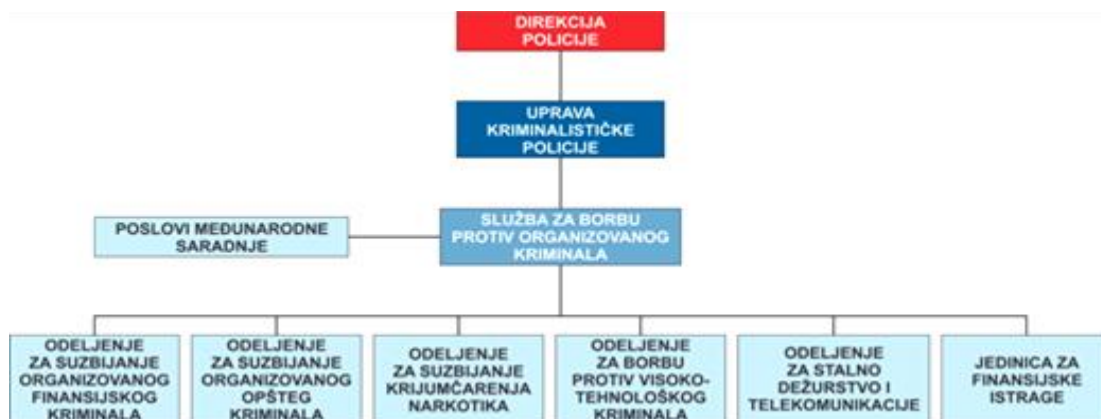
⁸⁹ *Ibid.*, стр. 236

Републике Србије. За одлучивање у другом степену надлежан је Апелациони суд у Београду (чл. 10. ЗОБПВТК).

Као и у Вишем јавном тужилаштву, тако је и у Вишем суду у Београду за поступање у предметима наведених кривичних дела образовано је посебно Одељење за борбу против високотехнолошког криминалитета. Судије овог Одељења распоређује председник Вишег суда у Београду из реда судија тог суда, уз њихову сагласност. Предност имају судије које поседују посебна знања из области информатичких технологија. Председник Вишег суда у Београду може распоредити у Одељење и судије других судова упућених на рад у тај суд, уз њихову сагласност. Распоређивање траје најдуже две године, а може бити продужено одлуком председника Вишег суда у Београду, уз писмену сагласност распоређеног лица (чл.11. ЗОБПВТК).

5.3. Одељење за борбу против високотехнолошког криминала МУП-а РС

Након формирања Посебног тужилаштва и Посебног суда, формирана је посебна служба у оквиру МУП-а РС, чији је основни задатак борба против високотехнолошког криминалитета. Током 2007. године у Министарству унутрашњих послова Републике Србије, у оквиру Управе криминалистичке полиције у Служби за борбу против организованог криминала формирано је Одељење за борбу против високотехнолошког криминала. На слици бр. 1 приказана је организациона шема Службе за борбу против организованог криминала.



Слика бр. 1 – Шема организације Службе за борбу против организованог криминала⁹⁰

⁹⁰ Служба за борбу против организованог криминала, доступно на адреси: http://www.mup.gov.rs/cms_lat/UKP.nsf/sbpok.h?OpenPage, приступљено дана: 15.10.2015.

Одељење за борбу против високотехнолошког криминала састоји се од два одсека: Одсек за сузбијање криминалитета у области интелектуалне својине и Одсек за сузбијање електронског криминалитета. Према наводима начелника Одељења за ВТК, Одељење тренутно функционише са недовољним бројем полицијских службеника који раде на борби против високотехнолошког криминалитета, а самим тим и дечје порнографије, што је с обзиром на обим посла, изузетно мало. Приликом формирања, Одељење је наилазило на бројне потешкоће као што су недостатак просторија, снабдевање компјутерском опремом, недостатак броја људи и сл. Међутим без обзира на наведене проблеме, успели су у кратком периоду да остваре значајне резултате.⁹¹

Формирање посебне организационе јединице МУП-а РС било је неопходно с обзиром на нагли развој компјутерских технологија који је утицао на развој и експанзију различитих форми компјутерског криминалитета. Ради ефикасне борбе против овог вида криминалитета, неопходна је сарадња и са другим службама и предузећима, нарочито оним које се баве пружањем поштанских и интернет услуга. Ова предузећа дужна су да сарађују са полицијом и омогуће јој предузимање специјалних мера неопходних у процесу откривања и доказивања дечје порнографије, као што су извршење мера пресретања, документовања и одгонетања електронских порука чији је садржај подобан да праћење и прислушкивање. Поред тога, Одељење за борбу против високотехнолошког криминала сарађује и са другим организационим јединицама полиције, посебно криминалистичке полиције, Службом за борбу против организованог криминала, Службом за специјалне истражне методе, посебно Одсеком за прикупљање и обраду дигиталних доказа. Такође, Одељење сарађује и са Безбедносно-информативном агенцијом и другим агенцијама у земљи и иностранству. Значајна сарадња се развија и са Националним централним бироом Интерпола Београд, будући да високотехнолошки криминалитет, између осталог и дечја порнографија као облик ВТК, представља један од најчешће коришћених облика прекограничног криминалитета.⁹²

Поред наведене сарадње са државним органима, другим организационим јединицама МУП-а и иностраним полицијским службама путем Интерпола, битно је поменути и сарадњу коју ова служба има са Центром за безбедни интернет у оквиру пројекта „Кликни

⁹¹ Подаци добијени путем интервјуа са Живановић Сашом начелником Одељења за ВТК

⁹² В, Урошевић, З. Ивановић, С. Уљанов, *Мач у World wide web-у: Изазови високотехнолошког криминал*, Београд, 2012, Етернал микс, стр. 84

безбедно“ и онлајн механизма за подношење пријава - „Нет патрола“, о чему ће у наредном тексту бити више речи.⁹³

5.4. Неформални механизми заштите деце на интернету: Пројекат Центар за безбедни интернет „Клики безбедно“ и онлајн механизам за подношење пријава „Нет патрола“

Центар за безбедни интернет под називом „Клики безбедно“ је пројекат започет у Србији у јануару 2013. године, као део Програма за безбедни интернет (Safer Internet Programme) Европске комисије осмишљеног још 1999. године. Његов циљ је да повеже земље Европе у заједничкој мисији оснаживања и заштите деце и младих на интернету, кроз покретање иницијатива за подизање свести о безбедној употреби интернета, као и сузбијање недозвољеног и штетног садржаја и понашања на интернету.⁹⁴ Задатак центра је да кроз едукативне активности у виду одржавања радионица и трибина подстакне ученике, родитеље и наставнике, али и све остале заинтересоване на безбедно коришћење интернета и избегавање замки његове злоупотребе.

Центар за безбедни интернет развио је и механизам за пријаву недозвољених садржаја на интернету, под називом „Нет патрола“, који је такође део ширег механизма за пријаву недозвољених садржаја ИНХОП (eng. INHOPE - Међународно удружење оператера интернет механизма за пријаве недозвољеног и штетног садржаја на интернету). Због могућности пријављивања илегалног садржаја чим буде примећен, овај механизам представља извесну платформу за узбуђивање, након чега се пријава прослеђује одговарајућем телу које ће по пријави поступати. ИНХОП мрежа укључује линије за хитну пријаву илегалних материјала који садрже физичко злостављање и малтретирање, сексуално искоришћавање и психолошко малтретирање деце, а круже интернетом.⁹⁵ Ово међународно удружење значајно је јер, како интернет омогућава лакши проток недозвољених садржаја из земље у земљу, тако је и удружено и координирано деловање државних институција, наставника, родитеља и интернет индустрије у више земаља

⁹³ О пројекту „Клики безбедно“ детаљније видети на: <http://kliknibezbedno.rs/sr/naslovna.1.1.html>, приступљено дана: 20.03.2016.

⁹⁴ *Ibid.*

⁹⁵ INHOPE, доступно на адреси: <http://www.inhope.org/gns/home.aspx>, приступљено дана: 14.10.2015.

постало нужно и обавезно. Начин пријављивања илегалних садржаја могућ је путем интернет сајта и формулара у електронском облику који се налази на сајту.

ИНХОП има изузетну улогу у координацији различитих институција и различитих држава јер саставља оперативне процедуре у сарадњи са државним органима задуженим за спровођење закона, провајдере услуга хостинга обавештава о садржају за који се процењује да представља нелегални материјал у коме је представљена злоупотреба детета и интензивно учествује у умрежавању са другим локалним телима заинтересованим за ову проблематику. Активности које домаћи ИНХОП-и спроводе значајне су за свеобухватно бављење овим проблемом јер се пракса и искуства размењују на међународним форумима, па су земље у могућности да прате најбољу праксу.⁹⁶

Што се тиче оперативног поступка након пријема пријаве, његова предност лежи у једноставности. Наиме, чим је пријава примљена, подносиоцу се шаље потврда о пријему, и одмах се креће у процедуру трагања за пријављеним садржајем. Процедура се разликује у зависности од тога да ли је садржај илегалан или не, и да ли је штетан за децу или не. Уколико се утврди да садржај није илегалан ни штетан, не предузимају се даље активности. Друга ситуација је она у којој нема илегалне активности, али је садржај непримерен и узнемирујућ, и у том случају се тражи идентитет интернет сервис провајдера на коме се налази налог клијента који је поставио такве садржаје. О томе се обавештава надлежна јединица у Министарству унутрашњих послова и подносилац пријаве, а провајдер уклања такав материјал. Трећи случај је најкомплекснији, и то је ситуација када се прими информација о садржају који се након провере идентификује као илегалан. Тада се одмах о томе обавештава Одељење за високотехнолошки криминал Министарства унутрашњих послова. Полиција у оквиру своје надлежности даље испитује дати случај и подноси кривичну пријаву јавном тужилаштву у складу са законом. Онда када се материјал не налази у земљи чланици мреже ИНХОП, Нет патрола ће покушати да захтева покретање поступка по пријави тако што ће доставити информацију о поднетој пријави надлежном одељењу Министарства унутрашњих послова Републике Србије, са захтевом да се она достави надлежним органима у земљи у којој се налази извор пријављеног спорног материјала путем међународне правне помоћи и сарадње надлежних органа.

⁹⁶ Више о „Нет патроли“ на адреси: <http://www.netpatrola.rs/sr/o-nama.1.63.html>, приступљено дана: 20.03.2016.

Наравно, у овој ситуацији се штетни, илегалан садржај одмах уклања, како не би био доступан осталим корисницима интернета.⁹⁷

6. Начин извршења, откривање и доказивање кривичног дела дечје порнографије

Након теоријске и нормативне анализе кривичних дела дечје порнографије, сагледаћемо оперативни аспект овог проблема, како би идентификовали начин извршења и погодности које интернет пружа извршиоцима ових дела, ради што успешнијег рада на спречавању и сузбијању ове појаве.

Предности интернета, као места вршења кривичног дела дечје порнографије, су бројне. Интернет је простор у коме се, уз одређено знање и мере предострожности, може лако постићи висок ниво анонимности који представља битан предуслов за успешно извршење кривичних дела. У смислу вршења кривичног дела дечје порнографије, интернет простор је савршено место, јер окупља младе, а врло често и децу, упркос правилима о старосном ограничењу за приступ друштвеним мрежама и одређеним форумима. Извршиоци ових кривичних дела тај потенцијал препознају и користе, настојећи да прикупе што више информација о жртви које ће касније користити да успоставе везу и задобију поверење жртве. Обично постоје два врсте педофила на интернету – они који траже децу ради састанка са њим и они који траже, прикупљају и размењују садржаје дечје порнографије.⁹⁸

Оно на чему се посебно мора водити рачуна када је реч о спречавању дечје порнографије јесте утицање на околности под којима малолетници и деца постају жртве дечје порнографије. Сопственој виктимизацији деца највише доприносе кроз чињење доступним сопствених фотографија и аудио-визуелних записа, упуштањем у разговоре са непознатим особама, разменом фотографија, снимака и сл. Комуникација путем интернета између извршиоца и евентуалне жртве може се одвијати на различите начине, путем мејла, форума, друштвених мрежа, апликација за резмену текстуалних и видео порука (Skype, Viber, WhatsApp etc.) и путем тзв. „интернет причаоница“ (eng. chat rooms).⁹⁹ Поред данас

⁹⁷ Оперативна процедура нет патроле, доступно на адреси: <http://www.netpatrola.rs/sr/operativna-procedura.1.70.html>, приступљено дана: 14.10.2015.

⁹⁸ Child predators – The Online Threat Continues to Grow, 2011 *The FBI Story*, 2011, Washington, Federal Bureau of Investigation, p. 38

⁹⁹ У Србији крстарица представља најпопуларнији ИПЦ сервис за дописивање (irc.krstarica.com), доступан на адреси: <http://pricaonica.krstarica.com>

веома популарних друштвених мрежа, попут фејсбука, твитера и инстаграма које постају стандардне и неизбежне апликације данашњег окружења, многа деца и малолетници неретко користе и „интернет причаонице“ јер омогућавају истовремену размену текстуалних порука уз могућност прикривања идентитета без бојазни од родитељског надзора или забрана.¹⁰⁰ С друге стране, друштвене мреже, поред тога што омогућавају бројне погодности, комуникацију, размену новости, информација и различитих садржаја, оне представљају погодно тло за вршење различитих противправних активности, поготову када се као жртве јављају деца. Педофили користе друштвене мреже како би прикупили што више информација о жртви, о месту где станује, о школи коју похађа, о омиљеној музици, филмовима и сл. Ове информације педофили могу сазнати без „пријатељства“ са жртвом на друштвеној мрежи, зато што деца – тинејџери, често, ове информације чине доступним за све. Више забрињавајућа информација, јесте тренд бити популаран на друштвеној мрежи и имати што више пријатеља, због чега многа деца прихватају „пријатељства“ потпуно непознатих људи,¹⁰¹ што педофилима омогућава приступ великом броју фотографија малолетника које могу користити за различите видове злоупотреба.

Приликом ступања у контакт са жртвом, педофили су доста обазриви. Приликом одабира са ким ће комуницирати, најчешће бирају децу која се осећају несигурно, која сматрају да нису довољно интересантна свом окружењу или су одбачена од стране вршњака или имају проблеме са родитељима. Такође, педофили имају тенденцију да траже децу која се осећају угрожено, укључујући децу са мањком самопоуздања у погледу њиховог изгледа и емотивних веза. Поједина деца која су мета педофила често су анксиозни или проблематични тинејџери који немају комуникацију са родитељима или су деца која су одрасла у домовима за незбринуту децу или су деца из растурених породица. Неки од њих, раније су претрпели неки од облика емотивног, сексуалног или физичког злостављања. Карактеристично за ова лица, јесте да без проблема ступају у контакт са потпуно непознатом особом, сакривајући се под окриљем надимка или псеудонима који им допушта да се представе како желе, упуштајући се у комуникацију износе ствари из личног живота, без бојазни да то касније може изазвати негативне последице. Педофили приликом комуникације са оваквим лицима настоје да открију што више детаља из

¹⁰⁰ N.Dixon, *Catching 'Cyber predators':the Sexual Offences (Protect of Children) Amendment Bill 2002 (Qld)*, Research Brief NO 2002/35, Australia, 2002, Queensland Parliamentary Library, p.3

¹⁰¹ Child predators – The Online Threat Continues to Grow, *Ibid.*

њиховог живота које ће касније, користећи различите технике манипулације, користити како би успоставили и држали контролу над дететом. Неретко потенцијалне жртве одају своје најинтимније жеље и тајне којим подофиле доводе у супериоран положај који им омогућава да различитим претњама и уценама утичу на дете ради задовољења својих потреба. Америчка студија показала је да деца старија од 14 година, која спадају у неку од претходно поменутих „проблематичних“ категорија имају више шансе да буду мете педофила, него она који не спадају у ове категорије.¹⁰²

Педофили су у погледу прикупљања информација о жртви прилично темељни, а информације које прикупљају укључују и место становања, узраст, пол, карактеристике физичког изгледа и сл. Ове информације им омогућавају да лакше изграде лик којим ће остварити што успешнију комуникацију са жртвом. Када успешно успоставе комуникацију, њихова интеракција са жртвама се наставља ради добијања информације о емотивном статусу, родитељима, интимним проблемима итд. Тај иницијално одабран лик у току интеракције са дететом се захваљујући овим додатним информацијама мења и прилагођава наклоности жртве. Након стицања поверења, педофили се упуштају у интимнију комуникацију где следи фаза у којој се учинилац већ отворено и слободно обраћа жртви у погледу могућности за размену аудио-визуелних материјала са еротским елементима, легитимизујући такве поступке приказом и других, сличних материјала као нормалних и прикладних. У ову сврху, учиниоци користе део своје колекције фотографија и видео записа о сексуалним активностима малолетника са одраслим особама. У случају да жртва не жели да комуницира на такав начин, педофил се пребацује на друге профиле, које је она прихватила, у жељи да наставе комуникацију и прикупи друге информације.¹⁰³ Након задобијања поверења жртве, није редак случај да педофили покушавају да уговоре и стварни састанак са жртвом, који може имати знатно озбиљније последице.

Што се тиче дистрибуције, односно размене материјала порнографске садржине који су настали злоупотребом деце, ово кривично дело представља највећи изазов у смислу хватања особа које врше ове недозвољене радње. Развојем информационих технологија, посебно развојем интернета, начин преноса и достава ових материјала знатно је олакшана. Прегледом релевантне литературе која се тиче овог проблема, можемо видети да постоји

¹⁰² N.Dixon, *Ibid.*

¹⁰³ Д. Прља, З. Ивановић, М. Рељановић, *Кривична дела високотехнолошког криминала*, Београд, 2011, Институт за упоредно право, стр. 23.

много начина за размену материјала недозвољене садржине, а као најзаступљенији чини се употреба „пир ту пир“ (енг. peer to peer - P2P) клијената, имејла или других апликација које омогућавају размену говора, текста и других дигиталних материјала, као и посредством тајних интернет сајтова и форума.

Да би смо разумели размену фајлова уз помоћ P2P клијената, неопходно је да објаснимо на који начин они функционишу. P2P је заправо рачунарска мрежа у којој нема сервера, већ су сви корисници (peer-ovi) једнаки и истовремено и корисници и сервери. Дакле, сама размена фајлова одвија се између два корисника наведене мреже. Разлика између P2P-а и директног преузимања је у томе што се код директног преузимања фајл скида директно са неког сервера, а преко P2P преузима из рачунара разних људи широм света. Битно је напоменути да свака P2P мрежа има свој P2P клијент уз помоћу којег се приступа мрежи и претраживању фајлова.¹⁰⁴

Постоје бројни P2P клијенти, а као неке од најпознатијих можемо навести BitTorrent, Limewire, Shareaza, KaZaA, iMesh, Emule, WinMX итд.¹⁰⁵ У данашње време торент представља један од најчешће коришћених P2P клијената за размену података између корисника. Користи се како за размену легалних, тако и нелегалних материјала, стога представља погодно средство за размену недозвољеног садржаја дечје порнографије. Битно је напоменути да је овај вид размене података слободан и да се за размену педофилског материјала не очекује новчана корист. За нас важна ствар, јесте да полиција има могућност да уђе у траг овим разменама и открије са којег рачунара су фајлови преузимани односно послати.¹⁰⁶ Још један вид некомрцијалне размене поменутих садржаја јесте посредством имејла, друштвених мрежа или апликација за рачунаре и мобилне телефоне као што су Фејсбук (Facebook), Скајп (Skype), Вајбер (Viber), Вацап (WhatsApp) и др. који имају могућност поред размене говора и текста и размену дигиталног материјала. Битно је напоменути да педофили имају свој жаргон који користе за међусобно препознавање, комуницирање и размену материјала.

Што се тиче комерцијалне дистрибуције порнографских материјала који су настали злоупотребом деце, размена се најчешће одвија путем тајних интернет сајтова и форума

¹⁰⁴ P2P мреже и клијенти, доступно на адреси: http://ahyco.uniri.hr/seminari2005/MP3/p2p/mreze_i_klijenti.htm

¹⁰⁵ F. M. Monique, C. Eoghan, *Investigating child exploitation and pornography: The internet, the law and forensic science*, Burlington, 2005, Elsevier Academic Press, p. 38

¹⁰⁶ Подаци добијени путем интервјуа са Живановић Сашом, начелником Одељења за ВТК

којима је приступ знатно отежан. Ови сајтови и форуми сакривени су од јавности и да би корисник могао да приступи њима неопходно је да добије посебну позивницу од стране неког од чланова. Приликом регистрације од корисника се захтева да објави неку фотографију или други запис педофилског садржаја. Такође, на неким форумима се захтева да наведени материјал буде аутентичан, односно снимљен од стране корисника који жели да се прикључи форуму. На овај начин, креатори ових форума онемогућили су приступ надлежним органима и њихово откривање.¹⁰⁷ Што се тиче продаје педофилског материјала на наведеним сајтовима, односно форумима, она се може одвијати на различите начине. Као најзаступљенији начин, чини се плаћање месечне преплате ради омогућавања приступа наведеним сајтовима или постављање шифрованих садржаја на форумима и плаћање ради добијање лозинке за приступ истим. Уплата се најчешће врши кредитним картицама онлајн. Оно што је битно напоменути, сваки вид радње на интернету оставља дигитални траг на основу којег се може утврдити са ког рачунара су предузимане одређене радње.

За откривање и доказивање дечје порнографије важно је доћи до дигиталних трагова. Без обзира на чињеницу да је интернет огроман бескрајан простор, и овде владају одређени закони и начин функционисања, те је и на њему могуће лоцирати оне које чине кривична дела, или рачунаре које су користили. Лоцирање се најчешће врши путем IP адресе која је јединствена и добија је сваки рачунар приликом конекције на интернет. Време конекције и IP адреса довољни су подаци за лоцирање рачунара са којег је успостављена веза. Приликом преноса података посредством P2P клијената, трагови остају у виду IP адреса, као и адреса електронске поште која се оставља приликом регистрације. Такође, слична процедура постоји и када се врши регистрација и приступ сајтовима и форумима, као и приликом коришћења програма за комуникацију. Међутим, идентификација власника је у неким случајевима може бити знатно отежана, чак и када је евидентно да је извршено кривично дело и као доказ постоји траг у виду IP адресе. Разлог томе је што су сервери на којима се налазе потребни подаци смештени у земљама ван наше јурисдикције, најчешће у САД-у и добијање те врсте података подлеже процедурама

¹⁰⁷ C.M.S. Steel, *Digital Child Pornography: A Practical Guide for Investigators*, 2014, Lily Shiba Press, p. 23

надлежних држава.¹⁰⁸ Део процеса доказивања нужно представља и тачно утврђивање времена и места извршења, начина извршења као и старосне доби жртве. Такође, потребно је утврдити у ком облику је порнографски материјал манифестован, да ли се ради о фотографијама, аудио-визуелним записима, као и на који начин је направљен или учињен доступним. Тај материјал се поткрепљује прилозима са логова сервера односно рачунарског система.¹⁰⁹

Уколико се одређено лице или рачунар доведе у везу са материјалом дечје порнографије, то може бити довољан основ да се од суда захтева да изда наредбу за претресање стана. Приликом претреса стана и проналаска рачунара који је имао везе са дечјом порнографијом, неопходно је извршити правилну и адекватну форензичку анализу рачунара и свих медијума за складиштење дигиталних података и екстраховати све врсте података који могу послужити као доказ у кривичном поступку. Под овим се подразумевају и избрисани подаци са изузетих предмета.¹¹⁰

6.1. Тешкоће у спречавању, откривању и доказивању дечје порнографије

Спречавање, откривање и доказивање кривичних дела дечје порнографије представља велики изазов за надлежне државне органе, с обзиром на то да се суочавају са многобројним потешкоћама(погодностима) које виртуелни простор носи са собом. Фактори који доприносе извршењу кривичног дела, односно отежавају спречавање и кривично гоњење можемо поделити у две групе. Прва група односи се на различита средства и технике којима се служе извршиоци ових дела и погодностима које интернет пружа ради прикривања дигиталних трагова, сакривање идентитета и онемогућавање лоцирања. Друга група фактора, односи се на слабости система безбедности и утицај других друштвених фактора на превенцију и подстицај виктимизације за наведена кривична дела.

Када говоримо о интернету, већ је поменуто да сваки рачунар оставља дигитални траг на основу којег је могуће идентификовати са ког рачунара је приступано одређеним

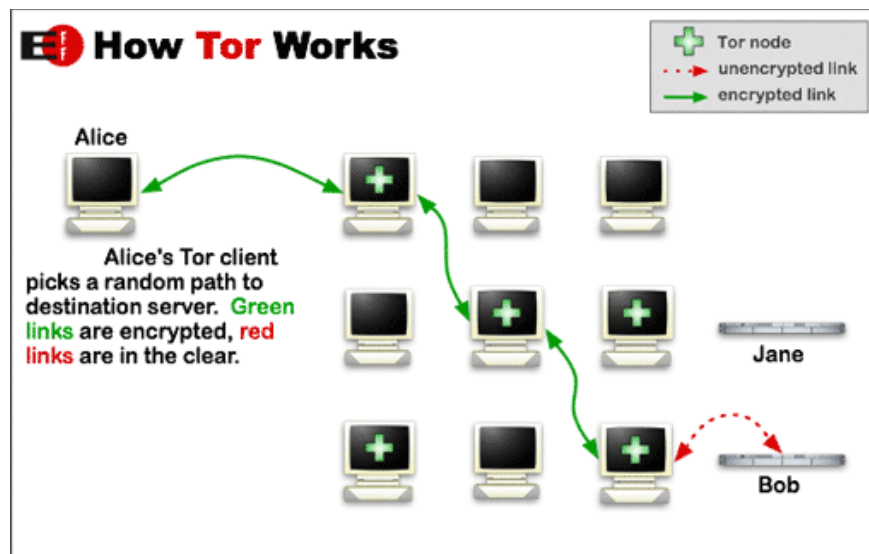
¹⁰⁸ Б. Стаменковић, А. Балота, В. Павличић, Б. Пауновић, Ј. Бацковић, *Високотехнолошки криминал, практични водич кроз савремено кривично право и примјере из праксе*, Подгорица, 2014, ОЕБС мисија у Црној Гори, стр. 89

¹⁰⁹ Д. Прља, З. Ивановић, М. Рељановић, *Ibid.*, стр. 11.

¹¹⁰ М. Милосављевић, Г. Грубор, *Истрага компјутерског криминала*, Београд, 2009, Универзитет Сингидунум, стр. 27

адресама на интернету. Учиниоци кривичних дела служе се различитим техникама како би прикрили ове трагове и онемогућили лоцирање, односно идентификовање. Једна од метода коју користе јесу такозвани прокси (енг. Proxy) сервери, који служе за прикривање IP адресе и обезбеђивање анонимности на интернету. Наиме, приликом коришћења прокси сервера, рачунар који је повезан на интернет добиће нову IP адресу и приликом лоцирања видеће се адреса прокси сервера, а не рачунара који је коришћен. Међутим, државни органи који имају могућност надгледања и праћења саобраћаја кроз мрежу могу идентификовати рачунаре који користе прокси сервере. Због наведеног, развијен је Тор софтвер, који обезбеђује праву анонимност корисника која се заснива на коришћењу прокси сервера и енкрипцији података. Тор функционише на тај начин што више пута енкриптује оригиналне податке, укључујући и IP адресу и шаље их кроз мрежу која обухвата више „станица“. На свакој станици декриптује се слој енкрипције и шаље даље до наредне станице. Коначна станица декриптује најдубљи слој енкрипције и шаље оригиналне податке до дестинације без откривања, или чак знања, извора IP адресе. Наведени поступак приказан је на слици бр. 2. Овај метод обезбеђује потпуну анонимност корисника и онемогућава државним органима да, уколико пресретну комуникацију, открију садржај података, односно адресу са које су подаци послати или којој адреси су намењени. Тор омогућава корисницима да сурфују интернетом, четују и шаљу поруке и податке без бојазни од њиховог откривања, те се због тога често користи за нелегалне активности и дистрибуцију дечје порнографије.¹¹¹

¹¹¹ R.Jones, *Internet forensics*, Sebastopol, 2006, O' Reilly media, p.133



Слика бр. 2: Начин функционисања Тор мреже¹¹²

Поред наведеног, када су у питању сајтови и форуми који поседују порнографске садржаје који су настали злоупотребом деце, полиција има проблем њиховог проналажења. Разлог томе представља чињеница да ови сајтови врло кратко постоје, од неколико сати до месец дана, и онда се аутоматски гасе и појављују под другим именом. Уколико полиција у наведеном периоду не успе да открије наведени сајт и прикупи све релевантне информације и доказе тешко да ће у наредном периоду постићи било какав ефекат. Поред набројаних сајбер проблема са којима се полиција сусреће, сви класични пратиоци кривичног дела, попут материјалних доказа и сведока, најчешће су одсутни.¹¹³

Објективним сагледавањем стања система за заштиту деце од искоришћавања у порнографске сврхе, кога чине пре свега полиција и други надлежни државни органи, као и разне невладине организације, медији и остали грађани, уочене су бројне потешкоће са којима се надлежни државни органи сусрећу. Један од основних проблема са којима се сусреће полиција јесте недостатак броја људи који ће радити на спречавању и сузбијању ове појаве, као и недовољно материјалних средстава за рад. Поред тога, лоша кординација између јавних служби и недостатак сарадње чине овај проблем још већим.

С друге стране, низак ниво свести међу грађанима, поготову међу децом, који се тиче опасности које вребају на интернету, криминалцима олакшава извршење ових дела. Такође, недовољна заступљеност овог проблема у редовној настави основних и средњих

¹¹² Слика преузета са: [https://en.wikipedia.org/wiki/Tor_\(anonymity_network\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Tor_(anonymity_network))

¹¹³ Подаци добијени путем интервјуа са Живановић Сашом начелником Одељења за ВТК

школа, као и недовољна упућеност родитеља, за последицу имају слободно коришћење интернета и ступање у контакт са непознатим особама, што представља довољну основу за могућност виктимизације. Посебну одговорност у овом систему носе и медији. С циљем стварања што сензационалнијих вести, фотографије са порнографским садржајем на којима су приказани малолетници објављују се у дневним листовима, а поједини медији објављивали су и фотографије снимака направљених мобилним телефоном који сведоче о сексуалном злостављању деце, упркос генералној забрани сачињавања, поседовања и ширења дечје порнографије преко електронских и штампаних медија. Овакав поступак доприноси секундарној виктимизацији и само појачава трауму малолетника који је суочен са згражавањем и неразумевањем у сопственом окружењу.¹¹⁴

IV ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ - Кривична дела дечје порнографије у Републици Србији у периоду од 2006. до 2016. године

1. Предмет и циљ истраживања

Након теоријске, нормативне и оперативне анализе кривичних дела злоупотребе малолетних лица у порнографске сврхе, неопходно је извршити и адекватну емпиријску анализу. Предмет емпиријског истраживања представљају подаци Управе за аналитику Министарства унутрашњих послова, који се односе на број евидентираних кривичних дела и поднетих кривичних пријава за кривична дела из чл. 185 (приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију), чл. 185а (навођење малолетног лица на присуствовање полним радњама) и чл. 185б (искоришћавање рачунарске мреже или комуникације другим техничким средствима за извршење кривичног дела против полне слободе према малолетном лицу) Кривичног законика за период од 2006. до 2016. године на територији Републике Србије. Такође, коришћени су и подаци који се односе на извршиоце и оштећене овим кривичним делима, у смислу пола и година старости.

¹¹⁴ И. Стевановић, Кривична дела везана за искоришћавање деце у порнографске сврхе злоупотребом рачунарских система и мрежа – међународни и домаћи кривичноправни оквир, *Темид*, бр. 3, 2009, стр. 39

Основни циљ истраживања јесте да се на основу добијених података дође до сазнања о обиму, структури и динамици кривичних дела дечје порнографије у нашој земљи, као и о сазнањима о старосној и полној структури извршиоца, односно оштећених овим кривичним делима. Наведени подаци могу бити од користити ради планирања и организовања ефикасне борбе против ове појаве. Такође, ови подаци могу послужити и за анализу ефикасности досадашњег рада полиције у борби против дечје порнографије у нашој земљи.

2. Просторни и временски оквир истраживања

Просторни оквир истраживања односи се на територију Републике Србије. Што се тиче временског оквира, као репрезентативни период узет је период од почетка примене Закона о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала све до 2016. године, односно од 1. јануара 2006. године до 31. децембра 2015. године.

3. Методе и хипотезе истраживања

За потребе емпиријског истраживања коришћена је метода статистичке обраде и анализе података прибављених од Управе за аналитику Министарства унутрашњих послова Републике Србије.

Хипотезе истраживања су следеће:

1. Највећи број кривичних дела дечје порнографије чине кривична дела из чл. 185 Кривичног законика;
2. Хронолошки посматрано, присутан је тренд раста броја кривичних дела дечје порнографије;
3. Процент решених кривичних дела дечје порнографије је преко 50%.
4. Највећи проценат извршиоца кривичног дела из чл. 185 КЗ чине пунолетна лица;
5. Највећи проценат извршиоца кривичног дела из чл. 185 КЗ чине лица мушког пола;
6. Највећи проценат оштећених лица кривичним делом из чл. 185 КЗ чине деца (лица млађа од 14 година);

7. Највећи проценат оштећених лица кривичног дела из чл. 185 КЗ чине лица женског пола.

4. Резултати истраживања

За потребе истраживања од Управе за аналитику Министрства унутрашњих послова Републике Србије добијени су подаци који се односе на укупан број евидентираних кривичних дела и поднетих кривичних пријава за кривична дела чл. 185, 185а и 185б Кривичног законика за период од 2006. до 2016. године. Наведени подаци сортирани су по години извршења. Поред ових података, добијени су и подаци који се односе на број извршилаца, односно оштећених лица, такође разврстани по годинама, као и њихова полна и старосна структура.

Резултати истраживања приказани су табеларно и графички, представљени тако да се најпре могу видети генерални подаци који се односе на укупан број кривичних дела дечје порнографије евидентираних у наведеном периоду. Разврставањем тих података по одговарајућим критеријумима, добијени су резултати који се односе на обим, структуру, динамику и проценат решених кривичних дела. Када су у питању подаци који се односе на извршиоце, односно жртве ових дела, на почетку су приказани генерални подаци о укупном броју, да би се касније разврставањем по одговарајућим критеријумима добили резултати о старосној и полној структури ових лица.

Табела бр. 1. Укупан број евидентираних кривичних дела из чл. 185 (приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију), чл. 185а (навођење малолетног лица на присуствовање полним радњама) и чл. 185б (искоришћавање рачунарске мреже или комуникације другим техничким средствима за извршење кривичног дела против полне слободе према малолетном лицу) Кривичног законика извршених на територији Републике Србије у периоду од 2006 до 2016. године

	чл. 185	чл. 185А	чл. 185Б	укупно
Укупно	279	27	5	311
Процентуално	89,7	8,7	1,6	100,0

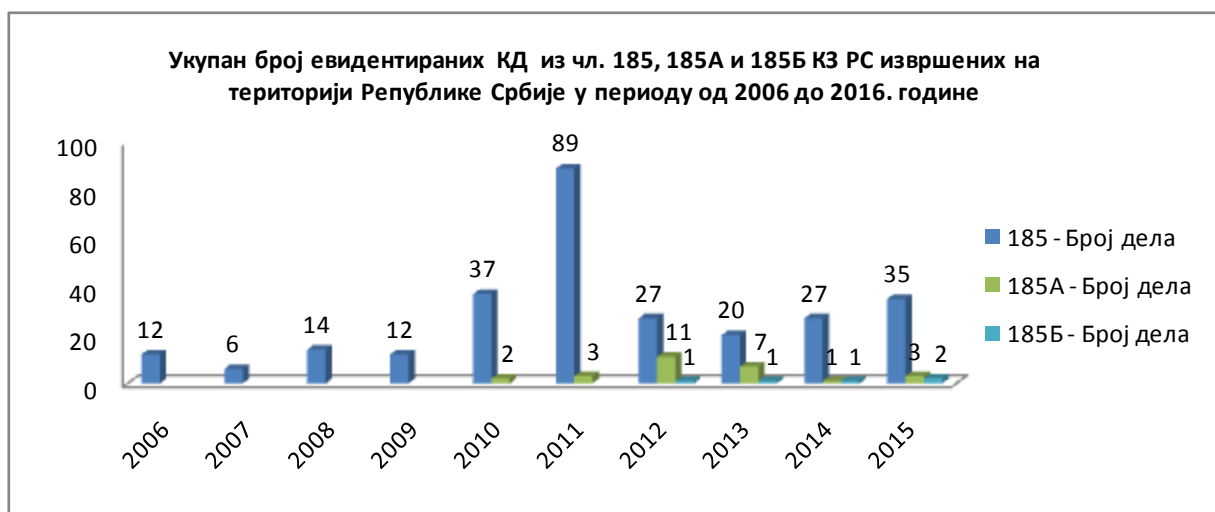


Графикон бр. 1. Процент евидентираних кривичних дела на територији РС у периоду од 2006. до 2016. године

На основу табеле бр. 1 и графикона бр. 1, може се установити укупан обим, односно структура евидентираних кривичних дела дечје порнографије за период од 2006. до 2016. године. Као што се може приметити највећи број, 90% или укупно 279 евидентираних дела, чине кривична дела из чл. 185 КЗ (приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију). Највероватнији разлог томе је што до 2009. године у Кривичном законнику Републике Србије, нису постојала дела из чл.185а и чл.185б, као и велики акценат рада полиције на откривању и доказивању кривичних дела и чл. 185. КЗ, посебно у акцији „Армагедон“. На основу наведеног, можемо закључити да је хипотеза којом се претпоставља да највећи проценат кривичних дела дечје порнографије чине дела из члана 185. КЗ, тачна. У складу с тим, највећи акценат овог истраживања биће посвећен управо овом кривичном делу.

Табела бр. 2. Укупан број евидентираних КД и поднетих кривичних пријава за КД из чл. 185, 185а и 185б КЗ РС извршених на територији Републике Србије у периоду од 2006 до 2016. године, сортиран по годинама

	чл. 185 -		чл. 185А -		чл. 185Б -	
	Број дела	Број кривичних пријава	Број дела	Број кривичних пријава	Број дела	Број кривичних пријава
2006	12	8				
2007	6	6				
2008	14	14				
2009	12	12				
2010	37	35	2	2		
2011	89	57	3	3		
2012	27	27	11	11	1	1
2013	20	19	7	6	1	1
2014	27	27	1	1	1	1
2015	35	34	3	3	2	2
укупно	279	239	27	26	5	5



Графикон бр. 2. Укупан број евидентираних КД из чл. 185, 185А и 185Б КЗ РС извршених на територији Републике Србије у периоду од 2006 до 2016. године

У табели бр. 2 и графикону бр. 2, приказана је динамика вршења кривичних дела дечје порнографије. Из приказаног може се видети да све до 2010. године, нису евидентирана кривична дела из чл. 185а и 185б КЗ. Разлог томе су већ поменуте легислативне промене Кривичног законика. Поред тога, ове промене утицале су и на повећање броја извршених дела из чл. 185 КЗ, јер је дошло до проширења кривичноправног оквира оштећених лица са 14 на 18 година, самим тим дошло је до повећања броја жртава, што је резултирало повећањем броја кривичних дела. Такође ваља напоменути, да повећан број евидентираних дела, посебно у 2011. години, представља последицу интензивирања рада полиције по

акцији „Армагедон“. Посматрајући графикон бр. 2, може се приметити да је последњих три година евидентиран тренд раста броја кривичних дела из члана 185. КЗ, те се због тога друга хипотеза може сматрати делимично тачном.

4.1. Статистичка анализа кривичног дела из члана 185 КЗ (приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију)



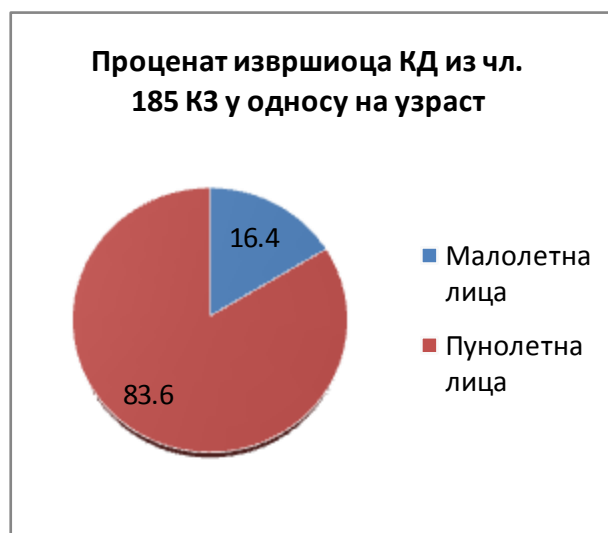
Графикон бр. 3. Укупан број евидентираних КД и поднетих кривичних пријава из чл. 185. КЗ РС извршених на територији Републике Србије у периоду од 2006 до 2016. године

У графикону бр. 3 приказан је број евидентираних кривичних дела и поднетих кривичних пријава за КД из чл. 185. КЗ, где се може видети да је број приближно једнак, изузев 2011. године када је акцијом „Армагедон“ евидентирано много више дела него уобичајно, што говори о томе да је висок проценат решених кривичних дела (239 кривичних пријава наспрам 279 евидентираних дела, проценат решености 85,6%). Ови подаци потврђују тачност треће хипотезе којом је претпостављено да је проценат решених кривичних дела преко 50%.

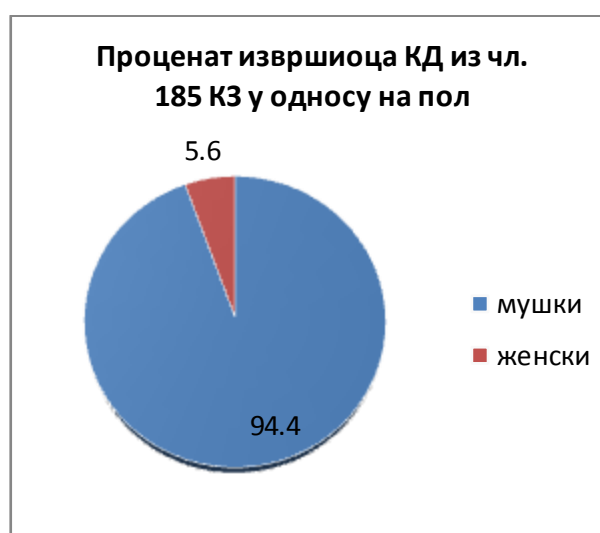
Даља анализа биће посвећена извршиоцима кривичних дела. У наредој табели можемо видети проценат извршиоца кривичног дела из чл. 185, у односу на пол и узраст.

Табела бр.3. Процент извршиоца кривичног дела из чл. 185КЗ у односу на пол и узраст.

	Малолетна лица	Пунолетна лица	Укупно
мушки	13,0	81,4	94,4
женски	3,4	2,2	5,6
укупно	16,4	83,6	100

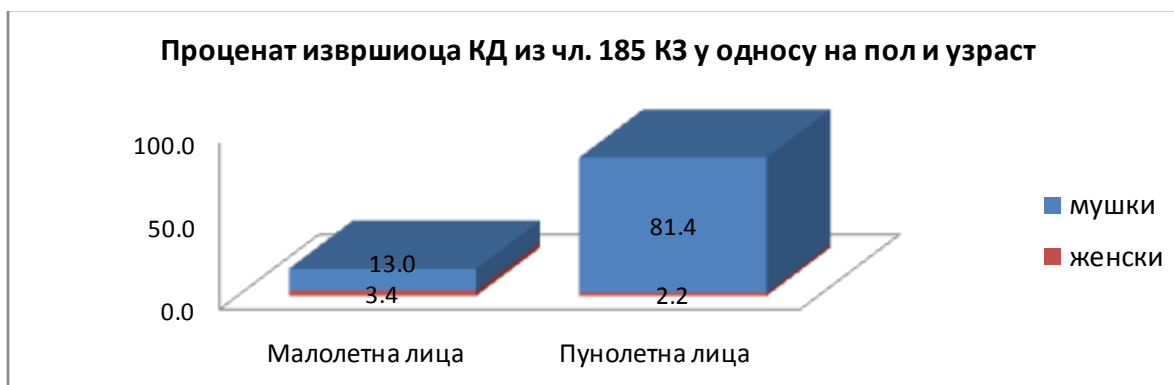


Графикон бр. 4. Процент извршилаца КД из чл. 185 КЗ у односу на узраст



Графикон бр. 5. Процент извршилаца КД из чл. 185 КЗ у односу на пол

У графикону бр. 4 приказан је однос броја малолетних и пунолетних извршилаца кривичног дела из чл. 185 КЗ, на основу чега се може установити да је много већи проценат пунолетних извршиоца (83,6%), што потврђује четврту хипотезу. На графикону бр. 5 приказан је однос броја мушких и женских извршилаца кривичног дела из чл. 185 КЗ, где се може приметити да је далеко већи проценат мушких извршиоца (94,4%). Наведени податак потврђује пету хипотезу.



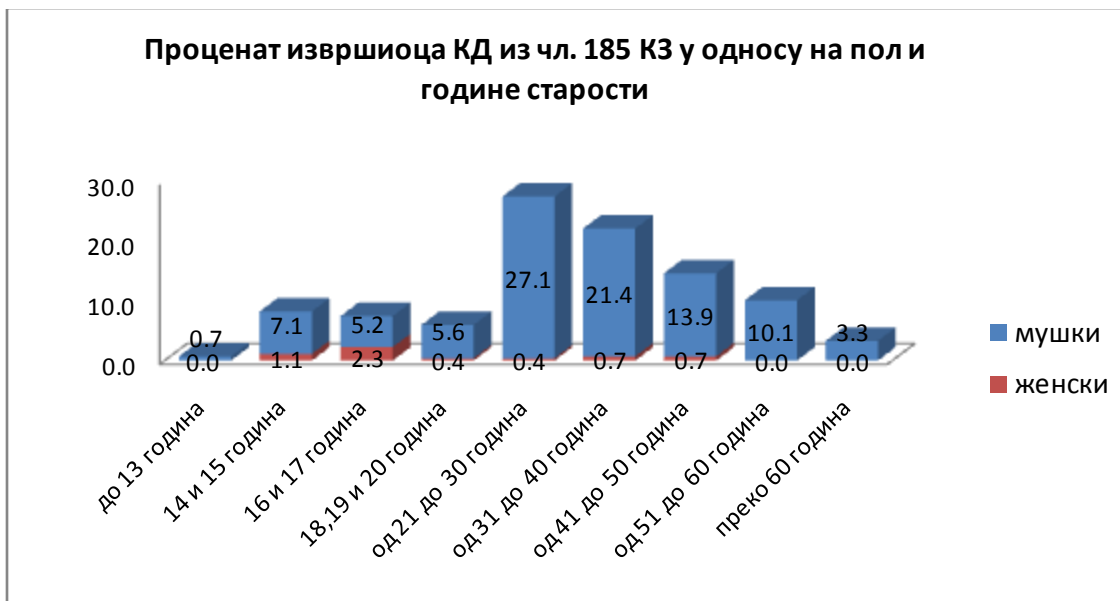
Графикон бр.6 Процент извршилаца КД из чл. 185 КЗ у односу на пол и узраст

Графикон бр 6. приказује међузависност пола и узраста извршиоца кривичних дела из чл. 185. КЗ. На основу приказаног, може се видети да највећи проценат предстаљају пунолетни извршиоци мушког пола (81,4%). Уколико се пореде малолетни и пунолетни извршиоци женског пола може се доћи до занимљивог податка да је готово 50% више малолетних извршилаца женског пола у односу на пунолетне извршиоце истог пола. (3,4% у односу на 2,2%). Ову чињеницу можемо објаснити жељом девојчица за доказивањем, прихватањем у друштвеном окружењу које намеће погрешне стандарде и сл.¹¹⁵

Табела бр.4. Старосна и полна стурктура извршилаца из чл.185КЗ за период 2006-2016. год.

Број уч.	чл. 185 КЗ																
	до 13 година		14 и 15 година		16 и 17 година		18,19 и 20 година		од 21 до 30 година		од 31 до 40 година		од 41 до 50 година		од 51 до 60 година		преко 60 година
	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М
2006	12		1		2		1		4		2					2	
2007	7		2						2		2		1				
2008	24	2	10	2	4		1				3		1	1			
2009	14		1		1	4	1		1		1	1	2	1	1		
2010	38		1			1	2	1	11		9		5		7	1	
2011	58				4		2		16		10	1	17		6	3	
2012	30		1				3		12		7		3		2	2	
2013	21				1		3		5		5		2		3	2	
2014	27		3		2				8		9		2		3		
2015	35			1		1	2		13	1	9		4		3	1	
ук.бр.	266	2	19	3	14	6	15	1	72	1	57	2	37	2	27	9	
процент.	100	0,8	7,1	1,1	5,3	2,3	5,6	0,4	27,1	0,4	21,4	0,8	13,9	0,8	10,2	3,4	

¹¹⁵ Познат је случај који се десио 2008. године у Пироту, где су тринестогодишњу девојчицу сексуално злостављале старије ученице и све то снимале мобилним телефоном. Више о томе на адреси: <http://www.blic.rs/Vesti/Hronika/41591/Devojnicu-osam-sati-zlostavljale-vrsnjakinje>, приступљено дана: 08.10.2015.



Графикон бр.7 Старосна и полна стурктура извршилаца КД из чл.185

У табели бр. 4 и графикону бр. 7 приказана је старосна и полна структура извршилаца кривичног дела из чл. 185. КЗ. Из приказаног, може се видети да највећи проценати извршиоца мушког пола чине лица старости од 21 до 40 година (48,5%). Разлог томе, највероватније лежи у чињеници да су људи старости од 21 до 40 година информатички најписменији и највише користе информационе и друге технологије.

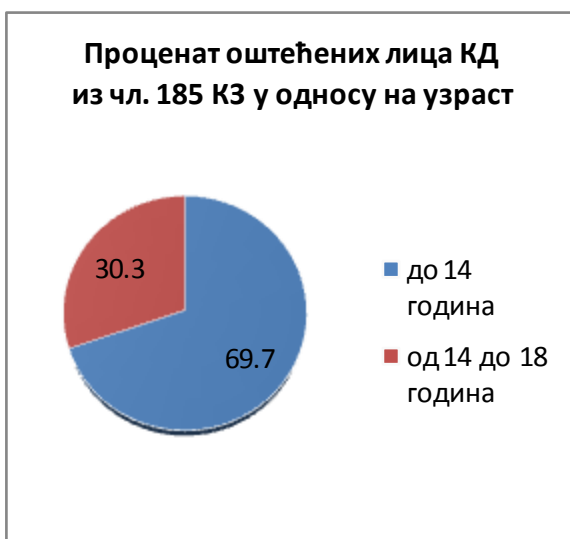
Следећи део анализе, односиће се на виктимолошки аспект дечје порнографије.

Табела бр. 5. Старосна и полна структура оштећених лица кривичног дела из чл. 185 КЗ, по годинама за период од 2006. до 2016. године

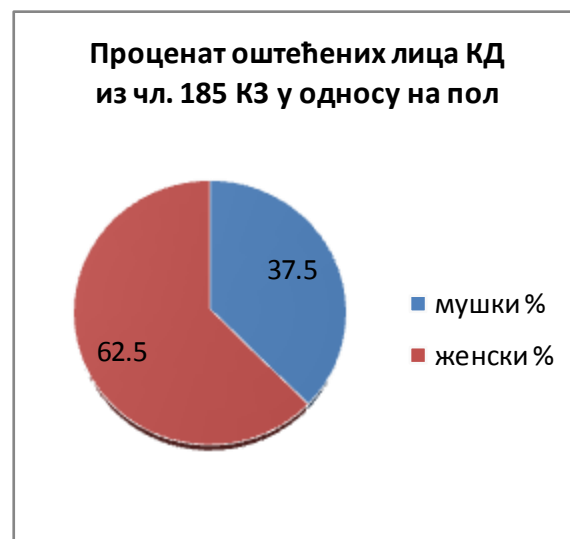
		Чл. 185 КЗ									
		до 6 година		од 7 до 11 година		од 12 до 14 година		од 14 до 17 година		од 18 до 20 година	
Број оштећених лица		М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж
2006	11			2	4	2	3				
2007	7		1	1	2		3				
2008	12	1	1	2	2		6				
2009	12		1	1	2	4	4				
2010	28	1		6	7	1	6	1	6		
2011	32			4		8	3	13	3	1	
2012	13			1	3	1		2	6		
2013	8				2		1	1	4		
2014	16		1		2	2	6	1	4		
2015	14		1	1	2		5	1	4		

Табела бр. 6. Старосна и полна структура оштећених лица кривичним делом дечје порнографије, у периоду од 2006. до 2016. године

	до 6 година	од 7 до 11 година	од 12 до 14 година	од 14 до 17 година	од 18 до 20 година		до 14 година	од 14 до 18 година	укупно
мушки	2	18	18	19	1		38	19	57
мушки %	1,3	11,8	11,8	12,5	0,7		25,0	12,5	37,5
женски	5	26	37	27	0		68	27	95
женски %	3,3	17,1	24,3	17,8	0,0		44,7	17,8	62,5
укупно	7	44	55	46	1		106	46	152
укупно %	4,6	28,9	36,2	30,3	0,7		69,7	30,3	100,0



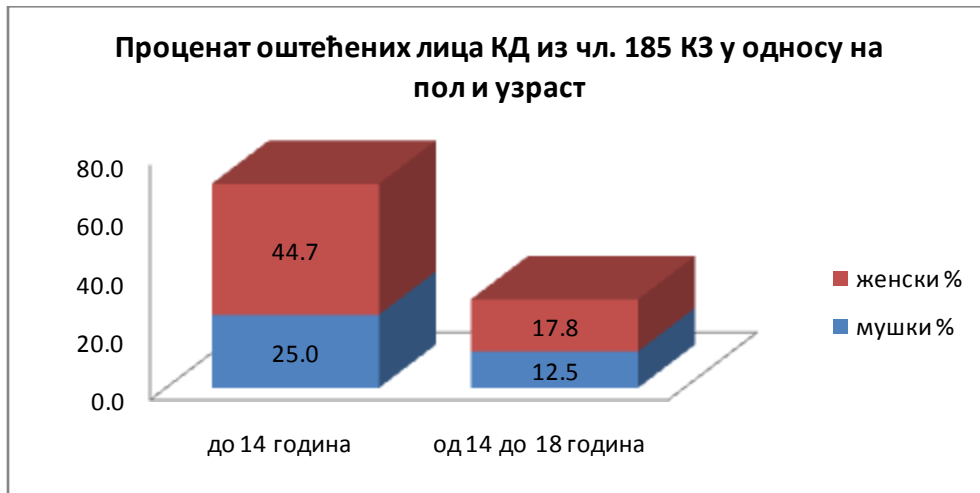
Графикон бр. 8. Процент оштећених лица КД из чл. 185 КЗ у односу на узраст



Графикон бр. 9. Процент оштећених лица КД из чл. 185 КЗ у односу на пол

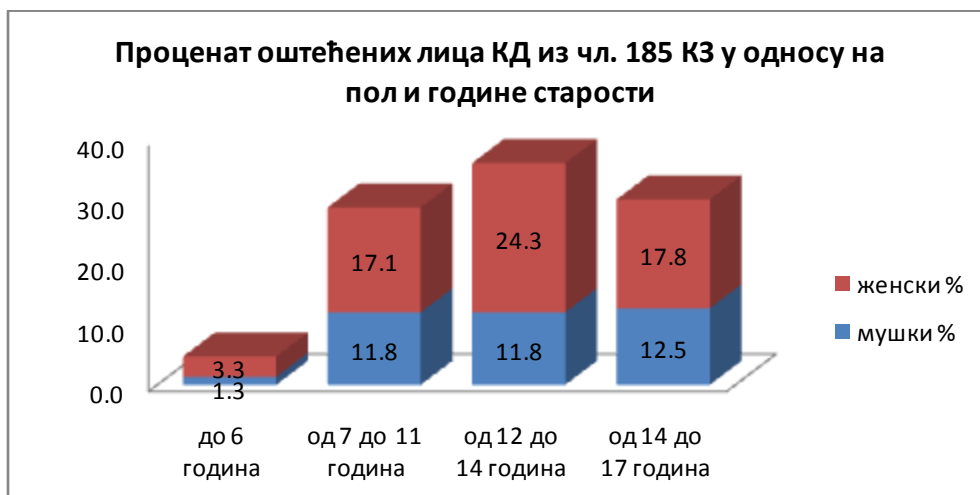
Када су у питању оштећена лица кривичног дела из чл.185. КЗ, из графикона бр. 8 може се видети да већину (69,7%) представљају деца, односно лица узраста до 14 година. Иако је изменама Кривичног законика померена старосна граница са 14 на 18 година, број деце оштећених овим делом је далеко већи од броја оштећених малолетника. Разлог томе може бити мања опрезност, наивност и лакомисленост деце која учиниоцима омогућава лакши приступ и манипулацију жртвом, што их чини погодном метом за вршење овог кривичног

дела. Поред тога, не сме се заборавити чињеница, да предмет ове анализе представљају евидентирана дела од 2006. године, што значи да сва дела до 2009. године, имају за оштећене само лица млађа од 14 година, односно децу. Ови подаци потврђују шесту хипотезу којом је претпостављано да највећи број оштећених лица чине деца. Када је реч о полној структури оштећених лица, из графикана бр. 9 може се видети да највећи проценат чине лица женског пола (62,5%). Овим је потврђена седма хипотеза.



Графикон бр.10 Процент оштећених лица КД из чл. 185 КЗ у односу на пол и узраст

Графиконом бр. 10 приказана је међузависност пола и узраста оштећених лица кривичног дела из чл. 185. КЗ. Из приказаног може се видети да највећи проценат (44,7%) оштећених лица чине деца женског пола. На основу тога можемо закључити да су деца женског пола најрањивија категорија оштећених лица кривичног дела дечје порнографије.



Графикон бр.11 Старосна и полна структура оштећених лица КД из чл. 185 КЗ

У графикону бр. 11 приказана је старосна и полна структура оштећених лица кривичног дела из чл. 185. КЗ. На основу приказаног може се видети да највећи проценат оштећених лица чине деца узраста од 12 до 14 година, нарочито женског пола (24,3%). Могуће објашњење за овакав тренд лежи у томе да се деца у овим годинама тек упознају са информационим технологијама и нису довољно упозната са опасностима на мрежи или их не препознају као такве.

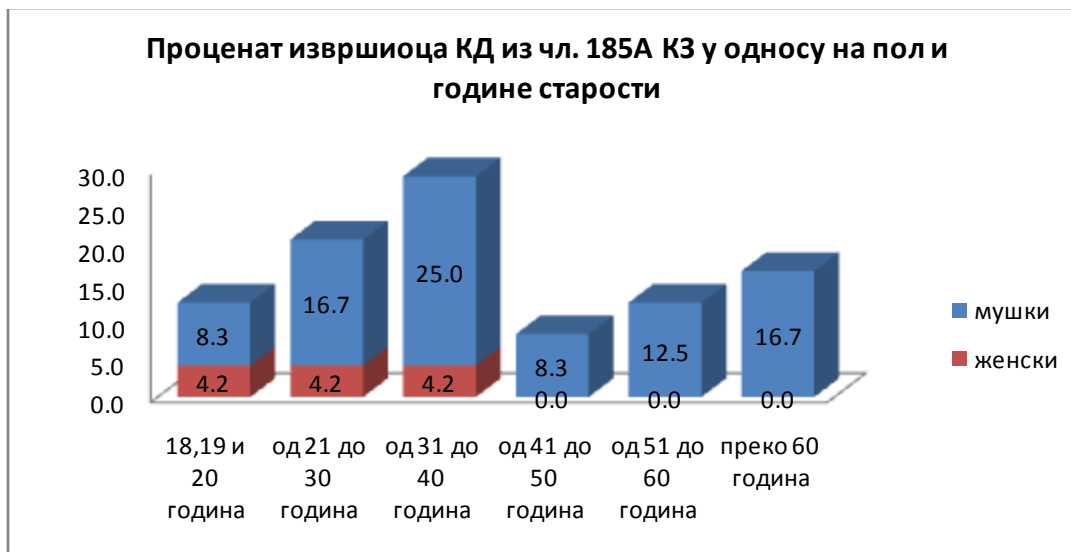
4.2. Статистичка анализа кривичног дела из члана 185а КЗ (навођење малолетног лица на присуствовање полним радњама)



Графикон бр.12 Укупан број евидентираних КД и поднетих кривичних пријава из чл. 185а. КЗ РС извршених на територији Републике Србије у периоду од 2006 до 2016. године

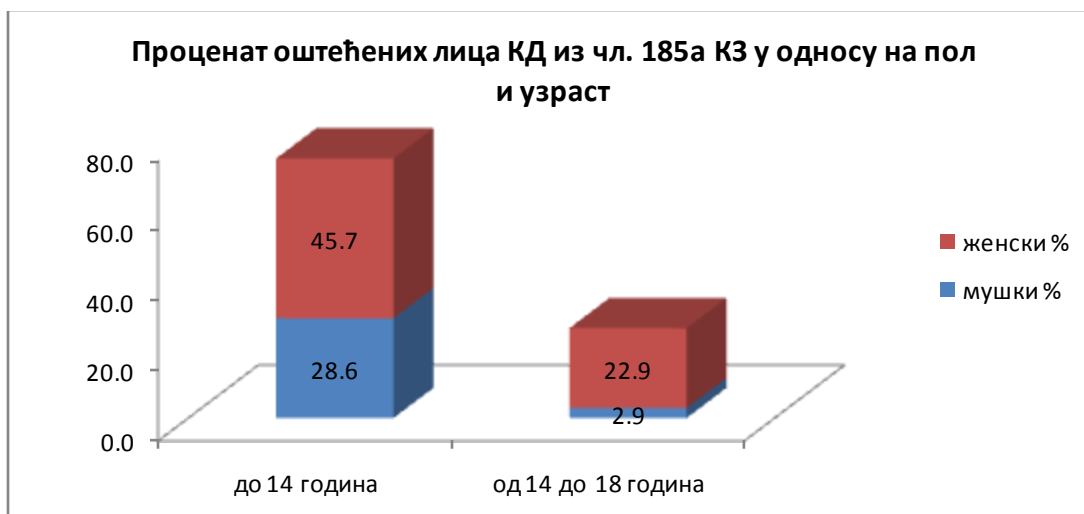
На почетку истраживања могло се видети да је укупан број евидентираних кривичних дела из чл. 185а, за период од 2006. до 2016. године, двадесет седам. У графикону бр. 12 приказан је број евидентираних кривичних дела и поднетих кривичних пријава, где се може видети да је број једнак, изузев 2013. године када је евидентирано једно дело више. Ови подаци показују да ово дело није толико заступљено као кривично дело из чл. 185.КЗ, као и да је проценат решености приближно 100%.

Наредна два графика посвећена су учиниоцима и оштећеним лицима овим кривичним делом.



Графикон бр.13 Старосна и полна стурктура извршилаца КД из чл.185а

Графикон бр. 13 приказује старосну и полну структуру извршилаца кривичног дела из чл. 185а. КЗ. Из приказаног, може се видети да највећи проценати извршиоца чине лица старости од 31 до 40 година (29,2%), посебно мушког пола (25%). С тим у вези, приликом планирања превентивног рада, посебна пажњу треба усмерити на ова лица.



Графикон бр.14 Процент оштећених лица КД из чл. 185а КЗ у односу на пол и узраст

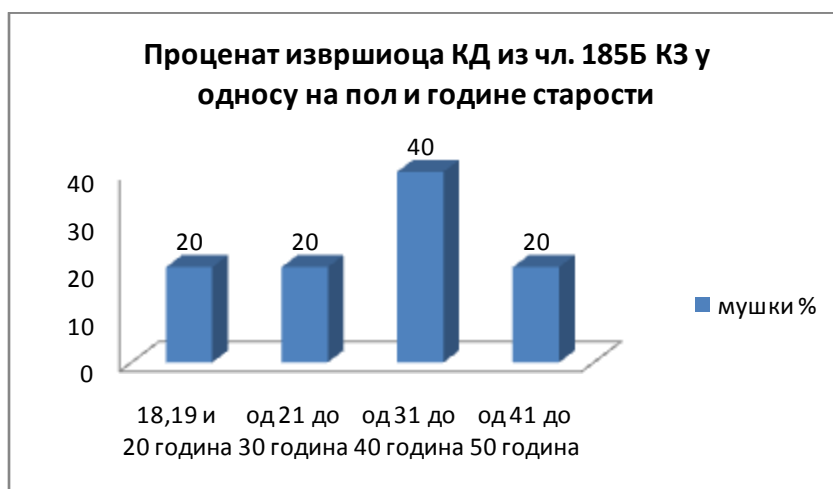
Графиконом бр. 14 приказана је међузависност пола и узраста оштећених лица кривичног дела из чл. 185а КЗ. На основу графикана може се видети да далеко већи проценат (74,3%) оштећених лица чине деца, поготову деца женског пола (45,7%). На основу тога можемо закључити да су, као и код кривичног дела из члана 185 КЗ, деца женског пола најрањивија категорија оштећених лица.

4.2. Статистичка анализа кривичног дела из чл. 185б КЗ (искоришћавање рачунарске мреже или комуникације другим техничким средствима за извршење кривичног дела против полне слободе према малолетном лицу)



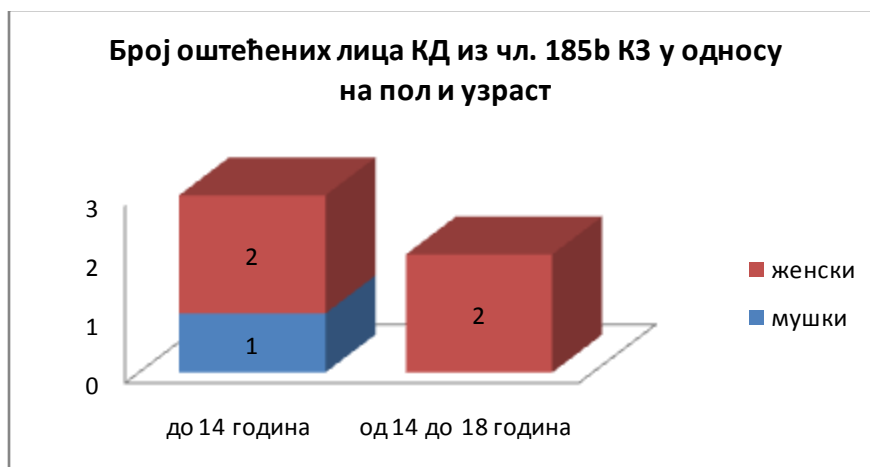
Графикон бр.15 Укупан број евидентираних КД и поднетих кривичних пријава из чл. 185б. КЗ РС извршених на територији Републике Србије у периоду од 2006 до 2016. године

Графикон бр. 15 приказује број извршених кривичних дела из чл. 185б КЗ, у периоду од 2006. до 2016. године. Као што се може видети, укупно је евидентирано само пет кривичних дела за која су поднете и кривичне пријаве. Мали број евидентираних дела може бити последица неадекватне законске регулативе, као и недовољне примене законских прописа.



Графикон бр.16 Старосна и полна стурктура извршилаца КД из чл.185б КЗ

У графикону 16 приказана је старосна и полна стурктура извршилаца КД из чл. 185б КЗ. Као што се може видети, сви извршиоци су мушког пола, где је нешто већи број учинилаца старости од 31 до 40 година.



Графикон бр.17 Број оштећених лица КД из чл.185б КЗ у односу на пол и узраст

Графикон број 17. приказује број оштећених лица КД из чл. 185б КЗ. Као и код претходних кривичних дела и овде је за нијансу већи број оштећених лица узраста до четрнаест година. Због наведеног, превентивни рад мора бити усмерен ка овој групи лица.

ЗАКЉУЧАК

Злоупотреба и искоришћавање деце у порнографске сврхе представља озбиљан правни, криминолошки и виктимолошки проблем данашњице, који заокупира пажњу бројних научних расрва широм света. Глобална експанзија, доступност и могућност злоупотребе интернет технологија омогућили су да дечја порнографија постане један од значајнијих видова сексуалне виктимизације најмлађих. Ни овај проблем није заобишао нашу земљу, стога је неопходно указати на одређене слабости у нормативном и институционалном оквиру, са одређеним предлозима за успешно спречавања и супростављање овој појави. Такође, неопходно је указати на рањиве категорије које су означене као потенцијалне мете извршилаца ових кривичних дела, како би се могао испланирати ефективан превентивни рад, који ће подићи свест јавности о овом проблему и допринети смањеном броју вршења ових дела.

Наша земља ратификовала је бројне међународне уговоре из ове области, међутим усвојена решења се споро и недовољно примењују у пракси, посебно у односу на чињеницу да се криминалне активности у овој области стално и свакодневно унапређују. Због тога је неопходно приближававање националних прописа међународним актима и

успостављање ефикасне међународне сарадње. Један од најважнијих предуслова за успешну и ефикасну борбу против овог проблема је добра правна регулатива.

Нормативном анализом правних прописа у Републици Србији, пре свега, утврђено је да не постоји дефиниција дечје порнографије. Те се у првом плану намеће будућа обавеза законског одређивања дечје порнографије, као и разматрање правних решења којима се санкционишу граничне фомре ове појаве, односно пседудо дечје порнографије. Такође, дистинкција кривичног дела поседовања од кривичног дела производње или дистрибуције материјала дечје порнографије, омогућила би различит третман према извршиоцима ових кривичних дела и могућност увођења одређених мера безбедности. Увођење мере обавезног психијатријског лечења за лица која су осуђена за просто поседовање дечје порнографије, отклонило би штетне последице кратких затворских казни и самњило проценат рецидивизма.

Што се тиче казнене политике, она је генерално блага према извршиоцима ових дела и не делује превентивно јер су прописане казне, односно њихов распон, неадекватан у односу на последице и степен друштвене опасности ових кривичних дела. Стога, је неопходно пошприти казне, посебно за дела производње и дистрибуције материјала дечје порнографије, како би се постигао што већи степен генералне превенције.

Уколико дође до извршења дела, приоритет је на спречавању секундарне виктимизације детета и адекватног поступања према детету које ће омогућити ефикасну ресоцијализацију. У складу с тим, неопходно је створити објективне услове за доследну примену одредаба које омогућавају коришћење одређених техничких средстава за пренос аудио-визуелног сигнала у судским поступцима.

На основу емпиријског истрживања, утврђено је да је последњих три година број кривичних дела дечје порнографије у порасту. Ради ефикасног спречавања и супростављања овој појави, неопходна је свеобухватна сарадња и координација свих надлежних државних органа и институција. Споразумом о примени филтера за блокаду приступа илегалним сајтовима са елементима сексуалног злостављања деце, који је закључен између Теленора и МУП-а, дат је добар пример на који начин би требала да функционише сарадња између провајдера и полиције. У том смислу, држава би могла да усвоји и спроведе посебан закон који би се бавио дужностима интернет провајдера ради спречавања (колико је то могуће) ширења и приступања дечјој порнографији на интернету.

С друге стране, формирање мултидисциплинарних тимова, састављених од полицијских службеника, тужиоца, психолога и информатичара, свакако би допринело успешнијој борби против овог вида криминалитета. Поред сарадње, неопходна је и адекватна обученост и техничка опремљеност, али и већи број, пре свега полицијских службеника, који би се бавили овим проблемом.

Посматрајући резултате емпиријског истраживања, можемо видети да највећи број жртава ових кривичних дела заправо представљају деца (особе млађе од 14 година), поред чињенице да је старосна граница жртава померена на 18 година. У складу с тим, превентивне активности треба планирати и усмеравати пре свега према овим категоријама лица. Поред чињенице да припадници Одељења за борбу против високотехнолошког криминала МУП-а РС, већ спроводе различите превентивне програме, усмерене пре свега ка деци основних и средњих школа, неопходно је интезивирати ове мере уз ангажовање родитеља и наставника у правцу информисања и превентивног оспособљавања. То подразумева да се деца и родитељи упознају са начином функционисања, погодностима али и опасностима које интернет пружа. Деца морају да се оспособе да препознају ситуације на интернету које су ризичне и да буду свесна последица и опасности од комуникације са непознатим особама на интернету, као и начинима на који могу и треба да реагују у ризичним ситуацијама. Такође, држава би требала да појача своје напоре у сарадњи са медијима, на обавештавању деце и њихових родитеља о безбедном коришћењу интернета, како би се створило што мање простора и могућности које би потенцијални извршиоци кривичних дела могли да искористе и злоупотребе за вршење кривичних дела дечје порнографије.

Попис коришћене литературе

1. Akdeniz Yaman, *Internet child pornography and the law: National and international responses*, Burlington, 2008, Ashgate Publishing Company,
2. Andrej Savin, *EU Internet Law*, Cheltenham, 2013, Edward Elgar Pub
3. Beech R. Antony, Elliot A. Ian, Birgden Astrid, Findlater Donald, The Internet and child sexual offending: A criminological review, *Aggression and Violent Behavior*, vol. 13., 2008, pp. 216-228.
4. Calvert Clay, The Perplexing Problem of Child Modeling Web Sites: Quasi-Child Pornography and Calls for New Legislation. *California western law*, no.2, 2014., 231-264
5. Chawki Mohamed, Darwish Ashraf, Khan A. Mohammad, Tyagi Sapna, *Cybercrime, Digital Forensic and Jurisdiction*, New York, 2015, Springer Publishing
6. Child predators – The Online Threat Continues to Grow, *2011 The FBI Story*, 2011, Washington, Federal Bureau of Investigation
7. Chad M.S. Steel, *Digital Child Pornography: A Practical Guide for Investigators*, 2014, Lily Shiba Press
8. Elliott A. Ian, Beech R. Antony, Understanding online child pornography use: Applying sexual offense theory to internet offenders, *Aggression and Violent Behavior*, vol. 3, 2009, pp. 180-193.
9. Ferraro M. Monique, Casey Eoghan, *Investigating child exploitation and pornography: The internet, the law and forensic science*, Burlington, 2005, Elsevier Academic Press
10. INHOPE, доступно на адреси: <http://www.inhope.org/gns/home.aspx>, приступљено дана: 14.10.2015.
11. Internet users by country (2014), доступно на адреси: www.internetlivestats.com/internet-users-by-country/, приступљено дана: 15.10.2015.
12. Jenkins Philip, *Beyond Tolerance: Child pornography on the internet*, New York, 2001, New York University Press
13. McQuade C. Samuel, *Encyclopedia of Cybercrime*, London, 2009, Greenwood press
14. Nicolee Dixon, *Catching 'Cyber predators': the Sexual Offences (Protect of Children) Amendment Bill 2002 (Qld)*, Research Brief NO 2002/35, Australia, 2002, Queensland Parliamentary Library
15. Марковић Ж. Данило, *Опита социологија*, Београд, 2003, Савремена администрација
16. Милан Милосављевић, Гојко Грубор, *Истрага компјутерског криминала*, Београд, 2009, Универзитет Сингидунум
17. O'Donnell Ian, Milner Claire, *Child pornography: Crime, computers and society*, Portland, 2007, Willan Publishing
18. Ost Suzanne, *Child Pornography and Sexual Grooming: Legal and Societal Responses*, New York, 2009, Cambridge University Press.
19. Rittossa Dalida, *Seksualni delikti na štetu djece*, Zagreb, 2007, Hrvatsko udruženje za kaznene znanosti i praksu, Ministarstvo unutarnjih poslova.
20. Rudolph L. Terry, Child pornography; eds. Marilyn Strachan Peterson, Dufee Michael, *Child abuse and neglect: Fuidelines for identification, Assessment and case Management*, 2003, pp121-124
21. Robert Jones, *Internet forensics*, Sebastopol, 2006, O' Reilly media

22. Schjolberg Stein, *The history of cybercrime: 1976-2014*, Norderstedt, 2014, Books on demand
23. Taylor Max, Quayle Ethel, *Child Pornography: An Internet Crime*, New York, 2003, Brunner-Routledge
24. Wortley Richard, Smallbone Stephen, *Child Pornography on the internet*, Problem-Oriented Guides for Police, Problem-Specific Guides Series, U.S. Department of Justice, 2006, Office of Community Oriented Policing Services
25. Wortley Richard, Smallbone Stephen, *Internet child pornography: Causes, Investigation and Prevention*, New York, 2012, ABC-CLIO.
26. Zanghellini Aleardo, Underage sex and romance in Japanese homoerotic and manga anime. *Social & Legal studies*, no.2, 2009, pp 159-177
27. Бодрожић Ивана, Кривична дела са елементима високотехнолошког криминала, *Безбедност*, Београд, 2014, Министарство унутрашњих послова. стр. 142-157
28. Деренчиновић Давор, Дјечја порнографија на Интернету – о кажњивости посједовања и виртуелној дјечјој порнографији, *Хрватски љетопис за казнено право и праксу*, бр. 1, 2003, стр. 3-25.
29. Димовски Дарко, Компјутерски криминалитет, *Зборник радова правног факултета у Нишу*, Ниш, 2010, Правни факултет. стр. 195-211
30. Дракулић Мирјана, Дракулић Ратимир, Сувер криминал; Урошевић, Владимир.(ур.). *Везе сувер криминала са ирегуларном миграцијом и трговином људима*. Београд, 2014, Министарство унутрашњих послова. стр. 165-386
31. Дракулић Мирјана, Дракулић Ратимир, Европска перспектива регулисања интернет услуга: изазов традиционалном европском праву, *Телекомуникације*, бр. 6, 2010. Доступно на адреси: http://www.telekomunikacije.rs/arhiva_brojeva/sesti_broj.337.html
32. Ђорђе Игњатовић, *Криминологија*, Београд, 2007, Досије
33. Европска унија, доступно на адреси: <http://www.emins.org/srpski/o-evropskoj-uniji>, приступљено дана: 11.10.2015.
34. Јерковић Ранко, Високотехнолошки криминал: Актери и жртве, *Ревизија за безбедност*, 2009, стр. 27-34
35. Јерковић Ранко, „Борба против високотехнолошког криминалитета у Србији“, доступно на адреси: http://www.telekomunikacije.rs/arhiva_brojeva/treci_broj/ranko_jerkovic:_borba_protiv_visokotehnoloskog_kriminaliteta_u_srbiji_.161.html, приступљено 04.10.2015.
36. Комлен Николић Лидија, Гвозденовић Радоје, Радуловић Саша, Милосављевић Александар, Јерковић Ранко, Живковић Владан, Живановић Саша, Рељановић Марио, Алексић Иван, *Сузбијање високотехнолошког криминала*, Београд, 2010, Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије
37. Кораћ Срђан, Сузбијање дечје порнографије на интернету: ЕУ стандарди, *Ревизија за безбедност*, бр. 11, 2008, стр. 47-51.
38. Љубиша Лазаревић, Момчило Грубач, *Коментар Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица*, Београд, 2005, ИПД Јустинијан
39. Зоран Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, Београд, 2012, Службени гласник
40. Милић Данијела, *Трговина децом: врбовање путем интернета*, Ревизија за безбедност, бр. 3, 2009. стр. 53-59

41. Милошевић Милан, Полиција и правосуђе Републике Србије у борби против високотехнолошког криминала, *Безбедност*, Београд, Министарство унутрашњих послова, бр. 1, 2006, стр. 43-60
42. Нет патрола, доступно на адреси: <http://www.netpatrola.rs/sr/o-nama.1.63.html> , приступљено дана: 14.10.2015.
43. Оперативна процедура нет патроле , доступно на адреси: <http://www.netpatrola.rs/sr/operativna-procedura.1.70.html> , приступљено дана: 14.10.2015.
44. Павловић С. Зоран, Петковић Никола, Матијашевић Обрадовић Јелена, Дечја порнографија. *Зборник радова правног факултета у Сплиту*, бр. 1, 2014, стр. 45-61.
45. Петковић Никола, Ђорђевић Мирјана, Балос Василије, Анализа ставова јавности у Србији према феномену сексуалне злоупотребе деце, *Темида*, бр. 4, 2010 , стр. 61-82
46. Петковић Никола, Павловић Зоран, Димитријевић Јелена, Кривичноправна заштита деце од сексуалног насиља (предлози de lege ferenda), *Специјална едукација и рехабилитација*, Београд, бр.2, 2012, стр 307-324.
47. Писарић М. Милана, Претресање рачунара ради проналаска електронских доказа, *Зборник радова правног факултета у Новом Саду*, Нови Сад: Правни факултет Нови Сад, 2015, стр. 215-238
48. Писарић Милена, Правни оквир Европске Уније у борби против дечје порнографије на интернету, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 2, 2012
49. Порнографија. доступно на адреси: <https://sh.wikipedia.org/wiki/Порнографија> . Приступљено 07.10.2015.
50. Прља Драган, Рељановић Марио, Високотехнолошки криминал–упоредна искуства. *Страни правни живот*, Београд: Институт за упоредно право, бр.3, 2009, стр 161-184
51. Прља Драган. Ивановић Звонимир, Рељановић Марио, *Кривична дела високотехнолошког криминала*, Београд, 2011, Институт за упоредно право
52. Ранђеловић Драган, *Високотехнолошки криминал*,. Београд, 2013, Криминалистичко-полицијска академија
53. Ружић Наташа, Заштита дјече на интернету, *Нова присутност*, Загреб: Кришћански академски круг, бр. 1, 2011, стр. 155-170
54. Саша Мијалковић, *Национална безбедност*, Београд, 2015, Криминалистичко-полицијска академија
55. Савет Европе, доступно на адреси: http://www.coe.org.rs/def/tdoc_sr/council_of_europe/about_coe/?conid=14, приступљено дана: 10.10.2015.
56. Служба за борбу против организованог криминала, доступно на адреси: http://www.mup.gov.rs/cms_lat/UKP.nsf/sbpok.h?OpenPage , приступљено дана: 15.10.2015.
57. Стаменковић Бранко, Балота Адис, Павличих Валентина, Пауновић Бојана, Бацковић Јакша, *Високотехнолошки криминал, практични водич кроз савремено кривично право и примјере из праксе*, Подгорица, 2014, ОЕБС мисија у Црној Гори
58. Стевановић Ивана, Кривична дела везана за искоришћавање деце у порнографске сврхе злоупотребом рачунарских система и мрежа – међународни и домаћи кривичноправни оквир, *Темида*, бр. 3, 2009, стр. 28-42.
59. Тањевић Наташа, Гаљак Илија, Регулатива Европске уније у борби против дечје порнографије на интернету, *Европско законодавство*, бр. 37-38, 2011, стр. 261-270.
60. Тањевић Наташа, Сузбијање дечје порнографије на интернету – међународни и домаћи кривичноправни оквир, *Безбедност*, бр. 2, 2012, Стр. 172-187
61. Тањевић, Наташа, Кривичноправна заштита деце жртава сексуалног насиља у Србији, *Темида*, бр. 4, 2010, стр. 17-36.

62. Уљанов Сергеј, Ивановић Звонимир, Сексуална експлоатација деце са аспекта упоредноправне анализе међународне сарадње у криминалистичким истрагама, *Европско законодавство*, бр. 29-30, 2009, стр. 171-186.
63. Урошевић Владимир, Ивановић Звонимир, Кривичноправни аспекти cyber криминала; Урошевић, В.(ур.), *Везе cyber криминала са ирегуларном миграцијом и трговином људима*. Београд, 2014, Министарство унутрашњих послова.стр. 387-522
64. Урошевић Владимир, Ивановић Звонимир, Уљанов Сергеј, *Мач у World wide web-у: Изазови високотехнолошког криминал*, Београд, 2012, Етернал микс
65. Урошевић Владимир, Стојичић Снежана, Миловановић Лидија, *Методологија истраживања*; Урошевић, В.(ур.), *Везе cyber криминала са ирегуларном миграцијом и трговином људима*. Београд, 2014, Министарство унутрашњих послова. 1-20
66. Центар за безбедни интернет, доступно на адреси: <http://kliknibezbjedno.rs/sr/centar-za-bezbjedni-internet.1.51.html> , приступљено дана: 14.10.2015.
67. Циљеви ЕУ, доступно на адреси: <http://www.europeanpolicy.org/cinjenice-o-eu/ciljevi/158-ciljevi-eu.html>, приступљено дана: 11.05.2015.
68. Шкулић Милан, Начело законитости у кривичном праву, *Анали правног факултета у Београду*, бр.1, 2010, стр. 66-107
69. Јовашевић Драган, *Лексикон кривичног права*, Београд, 2006, Службени гласник, стр. 582.

Попис остале истраживачке грађе

1. „*HIGH TECH CRIMES WITHIN THE EU: OLD CRIMES NEW TOOLS, NEW CRIMES NEW TOOLS*“, *Threat Assessment 200*. доступно на адреси: https://www.enisa.europa.eu/activities/cert/events/files/ENISA_Europol_threat_assessment_2007_Dileone.pdf, приступљено дана 05.10.2015.
2. „Tenth UN Congress on the Prevention of Crime and Treatment of Offenders“, доступно на адреси:http://www.asc41.com/UN_congress/10th%20UN%20Congress%20on%20the%20Prevention%20of%20Crime/10th%20Congress.htm, приступљено дана 05.10.2015.
3. Convention on the Rights of the Child, доступно на адреси: <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx> , приступљено дана 10.10.2015.
4. Council Of Europe, Convention on Cybercrime, доступно на адреси: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/185.htm> , приступљено дана: 11.10.2015.
5. Council of Europe, Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse , доступно на адреси: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/treaties/Html/201.htm> , приступљено дана: 11.10.2015.
6. Council of the EU Decision to combat child pornography on the Internet , доступно на адреси: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32000D0375> , приступљено дана: 11.10.2015.
7. DECISION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL establishing a multiannual Community Programme on promoting safer use of the Internet and new online technologies , доступно на адреси: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32005D0854> , приступљено дана: 12.10.2015.

8. DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on combating the sexual abuse and sexual exploitation of children and child pornography, and replacing Council , доступно на адреси: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32011L0093> , приступљено дана: 12.10.2015.
9. EU Council framework Decision on combating the sexual exploitation of children and child pornography, доступно на адреси: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32004F0068> , приступљено дана: 12.10.2015.
10. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography , доступно на адреси: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OPSCCRC.aspx> , приступљено дана 10.10.2015.
11. Оквирна одлука Савета Европске уније о борби против сексуалне експлоатације деце и дечје порнографије (2004/68/ЈНА), доступно на адреси: <http://www.astra.org.rs/wp-content/uploads/2008/07/Okvirna-odluka-SAVETA-EU-o-borbi-protiv-seksualne-eksploatacije-dece-i-decije-pornografije2004-68-JNA.pdf>, приступљено дана 11.03.2015.
12. Закон о електронским комуникацијама, *Службени гласник РС*, бр. 44/2010.
13. Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, *Службени гласник РС*, број 85/05
14. Закон о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала, *Службени гласник РС*, бр. 61/2005 и 104/2009
15. Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела протв полне слободе према малолетним лицима, *Службени гласник РС*, 32/13
16. Закон о потврђивању Конвенције о високотехнолошком криминалу, *Службени гласник РС*, бр. 19/2009.
17. Закона о потврђивању Конвенције Савета Европе о заштити деце од сексуалног искоришћавања и сексуалног злостављања, *Службени гласник Републике Србије – Међународни уговори*, бр. 1/2010
18. Законик о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014
19. Кривични законик, *Службени гласник РС*, Бр. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 и 108/2014
20. Закон о изменама и допунама Кривичног законика, *Службени гласник РС бр. 72/2009*
21. Права детета и малолетничко правосуђе – одабрани међународни инструменти, Опциони протоколи уз Конвенцију о правима детета, Београд, 2005, УНИЦЕФ Београд
22. Укратко о Савету Европе, доступно на адреси: www.coe.org.rs/def/tdoc_sr/council_of_europe/about_coe/?conid=14, приступљено дана 10.03.2016.
23. Schjolberg Stein, *The History of Global Harmonization on Cybercrime Legislation - The Road to Geneva*, доступно на адреси: http://www.cybercrimelaw.net/documents/cybercrime_history.pdf, приступљено дана: 05.12.2015.
24. Значење речи „порнограф“, доступно на адреси: <http://www.vokabular.org/?lang=sr-lat&search=porno+graf&Submit=Tra%C5%BEi> , приступљено 10.12.2015.
25. Р2Р мреже и клијенти, доступно на адреси: http://ahyco.uniri.hr/seminari2005/MP3/p2p/mreze_i_klijenti.htm

Сажетак и кључне речи

Коришћење рачунара и рачунарских мрежа променило је функционисање друштва. Користи од употребе рачунара су бројне, али су исто тако бројне и штетне последице злоупотребе рачунара и рачунарских мрежа настале вршењем недозвољених, противправних радњи. Вршење кривичних дела на интернету, тј. у виртуалном простору, одликује се другачијим карактеристикама него вршење обичних кривичних дела. Извршилац на располагању има бројне погодности интернета које му омогућавају да сакрије свој идентитет, прикрије доказе о извршењу кривичног дела и врло често избегне било какав физички контакт са жртвом. Због свега овога, дела која у себи садрже елемент високотехнолошког криминалитета су специфична и захтевају интензивну пажњу појединаца, државе и међународне заједнице. Међу кривичним делима високотехнолошког криминалитета најопаснија су она код којих извршилац, прикривајући свој идентитет, злоупотребљава интернет технологију за вршење кривичних дела на рањивим категоријама, међу којима су најугроженији деца и малолетници. Стога је предмет рада управо злоупотреба и искоришћавање деце и малолетника у порнографске сврхе коришћењем рачунара и интернета. Циљ рада је да се прикаже фактичко стање дечје порнографије на територији Републике Србије за период 2006–2016 и утврде нормативни недостаци и институционалне слабости које отежавају борбу против овог проблема. Приликом истраживања коришћене су методе анализе, синтезе, индукције, дедукције, апстракције, конкретизације, генерализације. Поред тога, коришћена је анализа садржаја постојеће теоријске литературе и правних аката (националног права и међународног права), историјски метод за анализу услова који су допринели развоју дечје порнографије и компаративни метод, за упоређвање усклађености националних правних прописа из области дечје порнографије са међународним стандардима. Резултати истраживања показују да је последњих три година тренд вршења кривичног дела дечје порнографије у порасту, што је тесно повезано са нормативним и институционалним слабостима. Поред тога, резултати показују да највећи проценат од укупног броја извршилаца чине пунолетне особе мушког пола (81,4% наспрам 13,4% малолетних особа мушког пола) и то старосне доби од од 21. до 40 године живота (48,5%). Када је реч о извршиоцима женског пола, интересантна је чињеница да је већи проценат малолетних у односу на пунолетне извршиоце (3,4% наспрам 2,2% пунолетних), и то старосне доби од 14. и 15. год – 1,1% и 16. до 17. године - 2,3%. Када је реч о жртвама, највећи проценат жртва чине особе женског пола до 14 година (деца) (44,7%), наспрам 17,8% особа женског пола од 14 до 18 година (малолетници). У погледу степена расветљености кривичног дела дечје порнографије за период 2006–2016, проценат је 85,6%. На основу теоријске, нормативне и оперативне анализе појаве дечје порнографије, као и резултата емпиријског истраживања

установљени су одређени закључци које би држава могла да предузме ради ефикасног спречавања и супростављања овој појави. Ту се пре свега мисли на дефинисање појма дечје порнографије у Кривичном закону, разматрање увођења одредба псеудо дечје порнографије, разликовање дела поседовања и дела производње и дистрибуције дечје порнографије, као и увођење мере безбедности обавезног психијатријског лечења и поштрење казнене политике за ова дела. Боља сарадња државних органа, адекватна обученост и опремљеност, као и већи број полицијских службеника допринели би ефикасној борби против ове појаве. И на крају, ефикасан превентивни рад, посебно са рањивим категоријама које су означене као потенцијалне жртве, али и са родитељима и наставницима, уз укључење медија, представља основно средство за ефикасно спречавање ових кривичних дела.

Кључне речи: интернет, високотехнолошки криминалитет, дечја порнографија

CHILD PORNOGRAPHY AS A FORM OF CYBER CRIME

Abstract: Introduction of computers and computer networks has changed the way society works. The benefits stemming from computer usage are numerous, but there are also a number of harmful consequences as a result of computers and computer networks' abuses. Committing criminal acts in the virtual space of Internet is characterized by different characteristics than the exercise of common crimes. The perpetrator has at its disposal a number of benefits of the Internet that allow him to conceal his identity, conceals evidence of the commission of the offense and often have no physical contact with the victim. Because of all this, criminal offences with elements of cyber crime are quite specific and require intensive heed of individuals, states and the entire international community. Among many offenses of cyber crime the most dangerous are those in which a perpetrator, concealing identity, is abusing internet technology to commit criminal acts towards a member of a vulnerable group, including the most vulnerable among them: children and minors. Therefore, the item of this paper are abuses and exploitation of children and minors for pornography using a computer and the Internet. The aim of the paper is to show the factual situation regarding child pornography on the territory of the Republic of Serbia for the period 2006-2016 and to identify regulatory gaps and institutional weaknesses that make it difficult to combat this problem. During the research the methods that are used are analysis, synthesis, induction, deduction, abstraction, concretization, generalization. Besides, there are other methods used during data gathering and processing: content analysis of existing theoretical papers and legal acts (of national law and international law), historical method to analyze conditions that had contributed to the development of

child pornography, and the comparative method for matching the compatibility of national legislation in the field of child pornography with international standards. The results of the research show that the last three years trend of child pornography offences is in increase, which is inseparably linked to the normative and institutional weaknesses. In addition, the results show that the largest percentage of the total number of perpetrators make adult males (81.4% versus 13.4% of juvenile males) and aged 21 to 40 years (48.5%). When it comes to female perpetrators, interesting is the fact that there is a greater percentage of juveniles compared to adult perpetrators (3.4% versus 2.2% for adults), for the age 14 to 15 - 1.1% and for the age 16 to 17 - 2.3%. When it comes to victims, the largest percentage of victims make female of under 14 (children) - 44.7%, versus 17.8% of females aged 14 to 18 years (minors). In terms of the success of prosecution, there has been 85,6% of total sum of of the offenses of child pornography for the period 2006-2015 that have been revealed and prosecuted. Following from the theoretical, normative and operational analyzes of the phenomenon of child pornography, as well as from the results of empirical study, a number of conclusions have been drawn and recommendations made for government to take in order to effectively prevent and counteract this phenomenon. This primarily refers to the urgent need of legal denomination of child pornography, considering even a provision of virtual child pornography, making clear distinction between possession and production and distribution of child pornography. Besides, it necessary to consider the introduction of security measure of compulsory psychiatric treatment and to tighten penal policy for these acts. Better cooperation between state authorities, adequate training and equipment, as well as a larger number of police officers would contribute to more efficient response to this phenomenon. Finally, effective preventive activities, especially towards vulnerable categories marked as potential victims, but also towards parents teachers and media, are an essential tool for the effective prevention of these types of crime.

Keywords: internet, cyber crime, child pornography

Биографија студента

Милан Манчевић је рођен 20. децембра 1990. године у Пироту. Основну школу завршио је са одличним успехом, а средњу Техничку школу у Пироту, смер електротехничар рачунара, са просечном оценом 5,00. Након средње школе, као буџетски студент, почетком 2014. године, завршио је основне академске студије на Криминалистичко - полицијској академији, криминалистички смер, са просечном оценом 7,83 и тиме стекао звање дипломирани криминалиста. Исте године, уписао је мастер академске студије на Правном факултету Универзитета у Нишу. Испите је положио са просечном оценом 9,2. Током студирања показао је велику заинтересованост за високотехнолошки криминалитет, о чему сведочи и сертификат похађања стручног семинара OpenLink групе на тему "Високотехнолошки криминал и изазови информационе безбедности". Заинтересованост за високотехнолошки криминалитет утицала је на студента да управо из ове области пише мастер рад. У складу са наведеним, план његовог даљег стручног усавршавања и каријерног напредовања управо се креће у том правцу. Поред српског, говори и енглески језик.

Од октобра 2014. године запослен је у Министарству унутрашњих послова, у Полицијској управи за град Београд, у Полицијској станици Звездара – Полицијска испостава Миријево. Током радне каријере, обављао је све извршилачке делатности унутар полицијске станице, а тренутно је распоређен на радном месту заменика вође сектора.